

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

SZERKESZTI

MAGYARY ZOLTÁN



A visszatért területek közigazgatási beosztása (Felvidék)

BENISCH ARTUR

A közérdekű pénzügyintézetek

COTTELY ISTVÁN

Weis István községi reformjavaslatának várható eredménye Komárom vármegyében

SZANISZLÓ JÓZSEF

Tudomány és élet

A budapesti városháza félforgalma. (—yz—)

Könyvszemle.

Wünscher Frigyes: Szervezett agrárértékesítés. (Magyary Zoltán) — A szociális vármegye. (—ój—) — Városfejlesztés, városrendezés, városépítés. (Horváth Kálmán)

Melléklet:

A külföldi jogfejlődés forrásai. Német tisztviselőtörvény (Második közlemény)

K I A D J A A

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET

B U D A P E S T

1 9 4 1

Egyes szám ára 1.50 P

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

MEGJELENIK ÉVENKÉNT TIZSZER.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET, BUDAPEST, IV. PÁZMÁNY PÉTER-TÉR 1. I. EMELET, 116. SZ. — TELEFON: 184-623.

TARTALOM

	Oldal
A visszatért területek közigazgatási beosztása (Felvidék)	BENISCH ARTUR 33
A közérdekű pénzügyintézetek	COTTELY ISTVÁN 47
Weis István községi reformjavaslatának várható eredménye Komárom vármegyében	SZANISZLÓ JÓZSEF 60
Tudomány és élet	68
A budapesti városháza félforgalma. (—yz—)	
Könyvszemle	68
<i>Wünscher Frigyes</i> : Szervezett agrárértékesítés. (Magyary Zoltán) — A szociális vármegye. (—ój—) — Városfejlesztés, városrendezés, városépítés. (Horváth Kálmán)	
Mellékelve:	
A külföldi jogfejlődés forrásai: Német tisztviselőtörvény. Ford.: Benárd Aurél és Karcsay Sándor. (Második közlemény).	

E szám munkatársai:

Benisch Artúr dr. ny. tanügyi főtanácsos, a belügyminisztériumban működő Közigazgatás-racionalizálási Bizottság tagja. — *Cottely István dr.* ügyvéd, a Magyar Nemzeti Bank ellenőre. — *Szaniszló József dr.* Komárom vm. közjóléti előadója, vm. aljegyző. — *Horváth Kálmán dr.* Budapest Szfőv. Elektromos Művei mérnöke. — *Benárd Aurél dr.* bírósági joggyakornok. — *Karcsay Sándor dr.* kincstári jogügyi igazgatósági segédfoglalmazó.

A Közigazgatástudomány évi előfizetési ára 10 pengő. Jogi személyek, könyvtárak, intézetek részére évi 24 pengő. Az előfizetési ár félévi részletekben is fizethető. Póstatakarékpénztári csekkszám száma: 56.111.

Felhívjuk előfizetőink szíves figyelmét arra, hogy az előfizetési ár január 1-től kezdve emelkedett!

FELELŐS KIADÓ: MAGYARY ZOLTÁN.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT.

A nyomdájért felelős: Mészáros József.

A VISSZATÉRT TERÜLETEK KÖZIGAZGATÁSI BEOSZTÁSA. (FELVIDÉK)

Európának két országa van, ahol a közigazgatási beosztás több évszázados tradíción alapul: Anglia és Magyarország. Nyilvánvaló, hogy a régi beosztás, amely keletkezése idején bizonyára racionális volt vagy legalább az akkori feudális hatalmi- és birtokviszonyokat tükröztette vissza, az azóta több helyen gyökeresen megváltozott népességi, közlekedési, gazdasági viszonyoknak már egyáltalában nem felel meg s a közönség és a hatóságok érintkezésében súlyos kényelmetlenségekkel, idő- és pénz pazarlással jár. A tradíció, az ezek mögött megbúvó érdekek, a vis inertiae azonban olyan hatalmasak, hogy mindkét országban mai napig sem sikerült a jelenlegi viszonyokhoz szabott, új, gazdaságos és arányos beosztást létrehozni, sőt a legkiáltóbb aránytalanságok és hibák sem nyertek orvoslást. Lehet-e azonban ezen csodálkozni, ha azt látjuk, hogy a multat fenekestül felforgató francia forradalom alkotása, a régi tartományok helyébe lépő departementrendszer, noha másfélszázad után, különösen az iparosodás folytán létrejött óriási népességeltolódás folytán, újabb beosztásra, arányosításra szorult, éppúgy megmerevedett, mint a két konzervatívabb ország ősi megyerendszere.¹

A magyar megyebeosztásnak utolsó országos rendezése 1876-ban történt. Ennek a feladatnak elvégzése — az ország nagy kárára — *Tisza Kálmánra* hárult, aki félretéve *Gróf Szapáry Gyulának* az országgyűlés elé 1873-ban beterjesztett, részletesen kidolgozott, a gazdaságosság és arányosság elveit következetesen szem előtt tartó s az akkori viszonyoknak megfelelő javaslatát, görcsösen ragaszkodott a kialakult keretekhez s csak az elkerülhetetlenül szükséges változásokat vitte keresztül a megyék mellett fennálló más törvényhatóságoknak egységesen vármegyékké való átszervezésével és a területileg össze nem függő részek, az exklávék megszüntetésével. A nagyvonalú Szapáry-féle javaslat helyébe lépett törvény szűk látókörű, pepecselő szellemét mutatja az, hogy Erdélyen és a Partiumon kívül, ahol a régi privilégiumokon alapuló kusza területi beosztást helyenkint gyökeresen (de sem a nemzeti, sem egyéb szempontoknak nem megfelelően) megváltoztatta s a 29 területi törvényhatóságot 16-ra redukálta, az azon kívüli területen egyetlen vármegyét sem szüntetett meg s az exklávékon kívül — ha a Hajdu megye kialakítására odacsatolt 13 községet nem tekintjük — az ország egész mai területén csak két községet csatolt át más megyéhez! *Tisza Kálmán* egyébként az 1876. évi rendezést csak ideiglenesnek jelezte, s az átfogóbb

¹ Lásd bővebben: *Benisch Artur*, Közigazgatásunk területi beosztásának országos rendezése. (A korszerű közzolgálat útja 11. sz. 33—43. l.).

megyerendezést sürgetőknek azt válaszolta, hogy ennek ideje akkor jön el, ha majd a vármegyéknek az abszolutizmus alatt bevezetett állami segélyezését megszünteti és a háziadó visszaállítása után kitűnik, hogy az arányos teherviselés érdekében mely életképtelen megyéket kell megszüntetni és területüket újból szabályozni. Bár a kormány később a háziadó bevezetésének tervét elejtette és így a megyék területének szabályozása most már fontos állampénzügyi érdek is lett volna, Tisza Kálmán túlzó municipalista felfogása nem tudott megbarátkozni a Szapáry-féle nagyszabású megyerendezés tervével és megelégedett az egészen törpe, 23.000 lakosú Torna vármegye megszüntetésével és jelentéktelen foltozgatásokkal, meghagyván a legkiáltóbb anomáliákat is.²

Az 1885 : XV. t.-c. a járások számának és területének szabályozását is kiadta az állam kezéből és a vármegyékre bízta, mindössze azt kötve ki, hogy „a járások területe és székhelye a járásbíróságok területeivel és székhelyeivel lehetőleg megegyezően állapítandók meg”. A partikuláris érdekeket néző vármegyék a törvényhozásnak ezt a rendelkezését nagyon sok helyen nem vették komolyan és ennek eredménye volt az, hogy nemcsak vármegyei, hanem járási beosztásunkban is majdnem olyan aránytalanságok voltak, a megváltozott népességi és közlekedési viszonyokat éppúgy nem vették tekintetbe, mint a vármegyéknél.

Az országnak a trianoni békében történt megcsonkítása után újból kényszerűleg felmerült a vármegyék területrendezésének kérdése. De bár az állami háztartás súlyos helyzete a legnagyobb takarékoságot, a legracionálisabb beosztást tette volna szükségessé, a kérdést rendező 1925 : XXXV. t.-c. megint kitért a helyes megoldás elől. Nem vetette el a gondolatot, de elodázta. A törvény szerint „addig is, amíg általános területrendezésre kerül a sor, a csonka vármegyéket valamely szomszédos vármegyével kell közigazgatásilag összekapcsolni”. A rendezés azután — néhány kisebb esettől eltekintve — a földrajzi és közlekedési, valamint gazdasági szempontok mellőzésével és az arányos területbeosztás elvének figyelmen kívül hagyásával oldotta meg ideiglenesen e kérdést.

A trianoni Magyarország ilyen elavult és aránytalan közigazgatási beosztása mellett következett be egymásután a trianoni békével elszakított területeknek, a Felvidéknek, a Kárpátaljának és a keleti, valamint erdélyi részeknek az országhoz való visszatérése. Érdekes lesz annak megvizsgálása, hogy a visszacsatolt részeknek új közigazgatási beosztása hogyan, milyen elvek szerint történt meg?

I. A Felvidék

Tudvalevő, hogy a csehszlovák uralom a volt magyarországi részekben a nagymegye-rendszert hozta be, majd 1928-ban ezt is megszüntette és Szlovenszko és Kárpátalja azontúl közigazgatási-

² L. bővebben *Benisch Artur: Vármegyei határkiigazítások.* (A korszerű közszolgálat útja 6. sz.)

lag csak járásokra oszlott.³ A gyakorlatias szellemű és a közigazgatáshoz jól értő csehek — eltekintve attól, hogy a beosztásnál a 20 %-os kisebbségeknek biztosított nyelvi jogok kijátszására is törekedtek — általában egészen racionális, a földrajzi és közlekedési viszonyokat figyelembevevő, nagyobb népességű s a szükséges hivatalokkal bőven ellátott járásokat alkottak. A cseh uralom alá jutott területen 1918-ban a magyar beosztás szerint 25 vármegye (10 teljes, 15 nem teljes), 4 törvényhatósági jogú és 40 rendtan. város volt, köztük sok kispépességű. A cseh uralom alá került járások száma 124 (99 teljes, 13 csonkajárási székhellyel együtt, 12 székhely nélkül). A csehek mindössze 4 rendtan. várost hagytak meg⁴ s a járási és a volt városi népességet 85 járásba osztották be, amelyek közül csak 11-nek volt 25.000-en aluli lakosa: azonfelül 9 járásnak székhelyét megfelelőbb helyre tették át. A lefokozott népesebb városok bővített hatáskörű nagyközségek lettek s a „mesto“ (város) címét viselhették. Az új közigazgatási rendszer és beosztás jól bevált és a lakosság meg volt vele elégedve.

Az 1938. évi bécsi döntés után visszatérő területsávot a magyar kormánynak bele kellett illesztenie az anyaország közigazgatási szervezetébe. A felvidéki magyarság meglehetősen elfelejtette már a régi magyar közigazgatási beosztást s kezdetben állítólag a vármegyék visszaállításától is idegenkedett. Minthogy azonban egy ország területén belül kétféle közigazgatási rendszer nem állhat fenn, természetesen, hogy a visszatért területet is megyékbe kellett beosztani.

Kérdés, hogy ilyen viszonyok közt nem lehetett volna-e a Felvidéken teljesen racionális, a régi beosztástól nem fészélyezett megyebeosztást csinálni? Ilyen tisztán racionális és gazdaságos elvek alapján elegendő lehetett volna két új vármegye alakítása, nyugaton Komárom, keleten Beregszász székhellyel oly módon, hogy Pozsony megye csallóközi járásai a kispépességű Győr-Moson- és Pozsony vármegyéhez kerülnek, Komárom-Nyitra megye e két vármegye és Pozsony megye galántai járását foglalná magában körülbelül 367.000 lakossal, keleten pedig Bereg, Ung és Ugo-csa megyék visszatért részei egyesülnének egy körülbelül 232.000 lakossal bíró megyévé. A többi visszatért megyerész a meglévő megyékkel lett volna egyesíthető, Bars megye és Hont megyének szobi járási Esztergom megyével (204.000 lakos), Gömör és Kishont vármegye Borsoddal (kb. 337.000 lakos), míg Hont megyének többi részei Nógráddal és Nógrád, Abaúj-Torna és Zemplén megyék visszatért részei régi vármegyéjükhez csatolhatnának.

Egy ilyenfajta megoldásnak azonban több akadálya volt. A gyors intézkedés szükségessége nem tette lehetővé a mélyreható változásokat, egyébként is szinte lehetetlen lett volna a területi beosztás átfogó reformját az egész országra szóló törvényhozási

³ L. Cottely István: „A szlovákiai közigazgatás fejlődése“ című tanulmányát, e folyóirat II. évfolyamának 3. és ugyanazon szerző „Kárpátalja a csehszlovák köztársaságban“ című tanulmányát e folyóirat II. évfolyamának 4. számában.

⁴ Pozsony, Kassa, Ungvár, Munkács.

felhatalmazás nélkül csak a felvidéki területsávon megvalósítani.⁵

De jelentkeztek csakhamar más akadályok is. A felvidéken meglepő gyorsan újraéledt az elfeledettnek látszó tradíció, vagy inkább a tradíció tetszetős köntösében fellépő partikularizmus megindult a szervezkedés a régi vármegyék visszaállítására, s a hivatalokkal járó előnyökre vágyódó városok voltak. Amikor nagyságukra és életképességükre való tekintet nélkül. Ennek a partikularizmusnak legerősebb motorjai a *megyeszékhely rangjára* a kormány a tradícióknak megfelelő döntést meghozta, bizonyára nagy súllyal esett a mérlegbe az a tény, hogy az új határvonal a megyeszékhelyekül kiválasztott városok Érsekújvár, Léva, Rimaszombat és Ungvár — közvetlen közelében húzódott s a mögöttes területük nagyrésztől megfosztott városok minden lehető módon való támogatása nemcsak helyi, hanem magasabb közérdek is volt. Különösen állt ez a csehek alatt tartományi fővárossá előlépett, mesterségesen felduzzasztott Ungvárra nézve, amelyet az impériumváltozáskor lakosainak egyharmadrésze — főleg tisztviselők — elhagyott és ipart, kereskedelmet válságos helyzetbe juttatott. Mindeme szempontok figyelembevételével történhetett meg a döntés, amely a visszatért területen hat új vármegyét szervezett oly módon, hogy az anyaországban sokhelyt fennálló aránytalanság a felvidéki beosztásban is mutatkozik.⁶

Az új megyebeosztás a volt trianoni határ mentén szétválasztotta az 1923 : XXXV. t.-c. alapján közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyéket (Komárom és Esztergom, Nógrád és Hont, Borsod és Gömör és Kishont, Szabolcs és Ung, Szatmár és Bereg) visszaállította Komárom, Esztergom, Gömör és Kishont és Ung vármegyéket, nagyjában régi területükön, visszacsatolta Nógrád, Abaúj-Torna és Zemplén vármegyékhez a trianoni béke alapján elszakított és most visszatért községeket, közigazgatásilag egyelőre egyesítette Bars és Hont, Bereg és Ugocsa vármegyéket. Nem állította vissza Pozsony megyét, amelynek pedig több lakosa lett volna (143.519), mint a visszaállított Esztergom (103.596 lélek), Gömör és Kishont (105.207 lélek) vagy Ung megyének (1938-ban 73.974, jelenleg már csak 46.209 lélek). Pozsony megyét nem lehetett visszaállítani, mert nem volt megfelelő központja. Pozsony megyét csak Pozsonyból lehet igazgatni. Ide futnak össze az összes utak és vasútvonalak. A székhelyétől megfosztott, visszatért megyerészt a Kisduna választja ketté s a Kisdunától északra eső terület, a galánfai járás most Érsekújvár, a Kisdunától délre eső nagyobb esallóközi rész pedig Győr és Komárom felé gravitál;

⁵ Az 1938 : XXXIV. t.-c. a kormánynak csak a visszatért Felvidékre vonatkozólag adott felhatalmazást a közigazgatási beosztás rendezésére.

⁶ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a visszatért területek közigazgatási beosztása kifejezetten ideiglenes érvényű és semmiképp sem gátolja a későbbi módosításokat. A kormány az 1938. évi december 20-án életbeléptetett beosztást már két ízben módosította: 1939-ben Komáromnak visszaadta a törvényhatósági jogot és Ungvárt törvényhatósági jogú várossá nyilvánította, 1940. évi május 15-én pedig négy községet Bars és Hont megyéből Esztergom megyébe, 5 községet Nyitra és Pozsony megyéből Bars és Hont megyéhez csatolt át és Radváné községet, valamint Gerény-telepet Ung vármegyétől Ungvár törvényhatósági jogú városhoz csatolta.

egymással e két rész alig érintkezett. A trianoni béke után is volt két ehhez hasonló eset: Abaúj-Torna és Bihar vármegyék, amelyeknek szintén minden útvonala Kassán, illetőleg Nagyváradon fut össze. Az akkori magyar kormány mégis megtartotta Bihar megyét, míg Abaúj-Torna megyét Zemplénnel akarta egyesíteni. A helyi tényezők nyomásának engedve azonban még ezt a kisnépességű (85.817 lélek) megyét is megtartotta és kiépítette az új székhelyeket, Szikszót és Berettyóújfalut, amelyeknek két évtized alatt nagy költséggel létesített épületei most, Kassa és Nagyvárad visszatérése után jórészt értéktelenné váltak. 1938-ban a kormány nem követte el ugyanezt a hibát, nem teremtett mesterségesen új megyei székhelyt, hanem megosztotta Pozsony megyét Komárom és Nyitra és Pozsony k. e. e. megyék között. Az a körülmény, hogy Győr, Moson és Pozsony k. e. e. vármegye ezt a nevet megtartotta, noha területén csak két volt pozsonymegyei község van, míg Komáromból nem lett Komárom- és Pozsony k. e. e. vármegye, arra lehet következtetni, hogy egy későbbi időpontban — valószínűleg a medvei állandó híd elkészülése után — Pozsony megye csallóközi részei Győr-Moson és Pozsony k. e. e. megyéhez fognak csatoltni, ami a jelenleginél kétségtelenül jobb megoldás lenne, különösen, ha Győr és Dunaszerdahely között majd vasútvonal is létesül.

Az új felvidéki megyék között kétségtelenül *Nyitra- és Pozsony* a legjobban megalkotott és legéletképesebb. Székhelye, Érsekújvár a cseh uralom idején is erősen fejlődött; mint nagy vasúti gócpont az egész megye gazdasági centruma és mindenfelől jól megközelíthető. Az igen magas mezőgazdasági kultúrájú, termékeny talajú megye könnyen bírja a megyei szervezet költségeit: az egész országban itt van a legalacsonyabb vármegyei pótdó (9.1 %).

Nem volt könnyű *Bars- és Hont* k. e. e. vármegye beosztása. Célszerű lett volna Nógrád és Hont összekapcsolását továbbra is fenntartani, mert — Szob környékét kivéve, amely esetleg Esztergom megyéhez lett volna csatolható — e megye többi része könnyen eléri Nógrád megyei székhelyét. Az nyilvánvaló volt, hogy Hont megyét (79.923 lélek) visszaállítani nem lehet. Ugyancsak nem volt megokolt Bars visszatért részeiből (80.527 lélek) önálló megyét létesíteni; ezt a megyemaradványt a mindössze két járásból álló Esztergom megyével lehetett volna legcélszerűbben egyesíteni. Ámde az ilyen tervek ellen összefogott a két csonka vármegye és sikerült kivinniök, hogy a kettőt egymással egyesítsék. Bár Hont vármegye székhelye, Ipolyság visszatért, míg Bars megyéé (Aranyosmarót) nem, az új megye székhelye az aránylag még leginkább központi fekvésű, eddig nagyon élénk, de a közvetlen mellette elvonuló országhatár folytán létében veszélyeztetett Léva lett; Ipolyságot törvényszék felállításával kárpótolták, amelynek szükségessége egyébként erősen vitatható, mert területét nagyon célszerűen meg lehetett volna osztani a balassagyarmati és érsekújvári törvényszék illetékessége között. De Ipolyság is a határ közelében levő, mögöttes területének nagy részétől megfosztott, 1918 előtt számos intézménnyel (vármegye, törvény-

szék, pénzügyigazgatóság) bíró városka, neki is kellett tehát valamit juttatni.

Gömör- és Kishontvármegye visszaállításának szükségessége is vitatható. Az egyébként sem nagy és gazdag megyének majdnem fele a bécsi döntés után is idegen uralom alatt maradt; a régi megye magyar impérium részének mindössze 110.522 lakosa van. Ellene szólt a vármegye visszaállításának az is, hogy székhelye, Rimaszombat, az új országhatár mellett, a megye nyugati részén van és nehezen megközelíthető; a megye nagyrésze vasúton könnyebben megközelítheti Borsod megye székhelyét, nagy vidék gazdasági és forgalmi központját, mint Rimaszombatot. A helyi érdekeltségnek azonban sikerült keresztülvinnie a vármegye visszaállítását, ami mellett a csehek kivonulása után megbénult Rimaszombat talpraállításának jelentős közérdeke is szólt. Ha már a megye visszaállított, célszerű lett volna Nógrád megye losonci járását hozzácsatolni, amellyel a közeli Rimaszombatnak elég jó összeköttetése is van.⁸ A kis vármegye egyébként pénzügyi szempontból meglepően életképesnek látszik: vármegyei pótdója csak 25.3%, tehát annyi, mint a hatalmas Pest megyéé.

A külön *Ung* vármegye megalakítása a felvidéki megyebeosztásnak legvitathatóbb intézkedése. Az egész megye, amint már említettük, az új határ folytán katasztrófális helyzetbe került Ungvár megsegítése céljából létesült. Megalakulásakor egész területe 692 négyzetkilométer volt, lakosainak száma pedig 73.974. De még ez a kis terület is csak úgy volt megalakítható, hogy Ung megye 1918 évi területéhez hozzácsatoltak Zemplén megyéből 6 községet, amelyek inkább Ungvár felé gravitáltak, továbbá Szabolcs megyéből 3, Beregből két népes községet,⁹ amelyeket még a csehek csatoltak az ungvári járáshoz. 1939-ben kivették a megyéből és törvényhatósági várossá alakították Ungvárt, 1940-ben pedig a várossal összeépült Radváné községet és Gerénytelep községrészt csatolták a városhoz, úgyhogy ezidő szerint Ung 638 négyzetkilométer területtel és 46.209 lakossal, az ország liliputi vármegyéje.¹⁰ Ha Ung megyéből a három szomszédos vármegyéből hozzácsatolt községeket visszacsatolnók, mindössze 472 négyzetkilométer területe maradna 33.444 lakossal, akiknek igazgatására nem egy vármegyei apparátus és két járás, hanem *egy járás* is bőven elegendő. Ma már semmiféle szempont nem szól e vármegye fenntartása mellett, mert Ungvár, mint a visszatért Kárpátalja hivatalokkal ismét bőségesen ellátott fővárosa egyáltalán nem szorul rá ilyen költséges és mesterkéltné támogatásra. A vármegye megszüntetése azért is időszerű volna.

⁷ Rimaszombatnak 1930-ban 8.044, a csehek kivonulása után, 1938. december havában tartott népösszeírás szerint 6.345 lakosa volt!

⁸ Ez átesatolás esetén Gömör megye lakossága 105.207-ről 141.955-ra emelkedne, Nógrádé 248.196-ről 211.450-re csökkenne.

⁹ Viszont az 1918-ban Ung megyéhez tartozott Záhony és Győröcske községek továbbra is Szabolcs megyénél maradtak.

¹⁰ Pest megye alsódabasi járásának területe 1.055 négyzetkilométer. A központi járás népessége 137.934 lélek!

mert 1940. évi november havában Bereg és Ugocsa vármegye ideiglenes kapcsolata megszűnt, Ugocsa külön vármegye lett és az erősen megcsökkent népességű (157.197 lélek) Bereg megye Ugocsa helyett most Ung megyével volna célszerűen egyesíthető; a kettőnek együtt is csak 182.880 lakosa lenne.

A visszatért felvidéki sávon levő törvényhatóságok területe és népessége jelenleg a következő:¹¹

	Terület	Népesség
Abaúj-Torna vármegye	2.845 km ²	159.574 lélek
Kassa sz. kir. város	95 "	58.090 "
Bars és Hont k. e. e. vm.	1.994 "	147.792 "
Bereg vármegye	1.259 "	157.197 "
Esztergom vármegye	1.118 "	105.596 "
Gömör és Kishont vm.	1.940 "	106.207 "
Komárom vármegye	5.525 "	259.425 "
Komárom sz. kir. város	52 "	25.186 "
Nógrád vármegye	5.121 "	248.196 "
Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.	1.557 "	186.525 "
Ung vármegye	683 "	46.209 "
Ungvár tjv. város	25 "	29.458 "
Zemplén vármegye	2.577 "	195.448 "

Ez az adatsor kétségtelenül kedvezőtlen képet nyújt, főleg, ha a *gazdaságosság* szempontját helyeznők előtérbe. A mi vármegyéinknek megfelelő közigazgatási egységek átlagos lélekszáma a külföldi országokban jóval 300.000 fölött szokott lenni és a mi települési viszonyaink között is legalább 250.000 főnyi lélekszám látszik kívánatosnak. Ezt a számot a 10 közül csak 1 megye éri el.

Ezt a kedvezőtlen képet azonban több körülmény enyhíti, vagy legalábbis magyarázza. Azokon kívül, amiket fentebb az új megyebeosztással kapcsolatban említettünk (határszéli magyar városok megsegítése), különösen figyelembe kell vennünk azt a körülményt, hogy az érintett felvidéki vármegyék jórésze — a Tisza Kálmán által megígért, de soha végre nem hajtott megyerendezés elmaradása miatt — az integer Magyarország idején is kisterületű és népességű volt.¹² A bécsi döntés — figyelmen kívül hagyva minden más körülményt — szinte kizárólag a nemzeti-ségi viszonyok alapján történt és így az új határ mentén valamennyi vármegyét kettévágta; természetes, hogy az így össze-szabdalt területnek megfelelő beosztása sokkal nehezebb, mint ott, ahol a természetes tájegységek nincsenek szétbontva.¹³

¹¹ Az itt említettekén kívül még két felvidéki vármegyéből kaptunk vissza területet: Sáros megyéből Kavocsán községet (6,5 km², 625 lélek) és Szepes megyéből az Erika menházat (0,5 km², 5 lakos); mindkettő Abaúj-Torna vármegyéhez csatoltatott.

¹² Az 1910. évi népszámlálás szerint az egyes vármegyék lakossága: Bars (178.500), Esztergom (90.817), Hont (117.256), Nógrád (261.517), Gömör és Kishont (188.098), Abaúj-Torna (158.077), Ung (162.089), Bereg (256.611), Ugocsa (91.755).

¹³ Így pl. Bars és Hont vármegye egyesítése a központi fekvésű Léva székhellyel, amit mint kevésbé kívánatos megoldást ismertettünk, teljesen racionális volna, ha a két *integer* megyét lehetne egyesíteni; ez a megye már egy nagyobb tájat, a Garam alsó folyását foglalná magában. Ezt a megoldást

Meglepő, hogy a kisépességű új felvidéki vármegyék háztartási helyzete milyen kedvező. Bars és Hontnak 25.6, Bereg és Ugocsának 26.4, Gömör és Kishontnak 23.5, Komáromnak 21.5, Nyitrának 9.1% a vármegyei pótagósa. Ezek a számok a megyék életképessége mellett látszanak szólni. Meg kell azonban jegyez-nünk, hogy e kedvező helyzetnek egyik oka az, hogy az új me-gyéknek nincsenek nyugdíjterhei. Ung megye azonban e tekin-
tetben is nagyon kedvezőtlen képet mutat: pótagósa 42.5%, pedig költségvetésének megállapításakor még a vármegyéhez tartozott az azóta Ungvárhoz csatolt Radvánc és Gerénytelep, ahol a vár-megye népességének 11 százaléka (5673 l.) élt. Eléggé kedvező a nagy bányá- és gyártelepekkel bíró Esztergom megye helyzete is (29.2% pótagósa).

Még jobban enyhül megítélésünk a Felvidék új közigazga-tási beosztásával szemben, ha az új megyei és járási beosztást részletesebben szemügyre vesszük. Kitűnik ekkor, hogy a *kormá-ny nem volt rabja a tradíciónak s ha a régi vármegyéket nagy-részt vissza is állította, nem ragaszkodott a régi területi beosztás-hoz, hanem a részletekben már nagy teret engedett a racionalizá-lási szempontoknak*. Ez az eljárás már erősen s előnyösen eltér az 1876-ban és 1923-ban követett úttól.

Az 1938. decemberében életbeléptetett s azóta két ízben mó-dosított beosztás szerint az 1918. évi állapothoz képest 72 község került más törvényhatóságához. Elég jelentékeny szám ez, külö-nösen, ha összehasonlítjuk az 1876—1937, tehát félszázad alatt történt törvényhatósági átcsatolások sovány eredményével.¹⁴

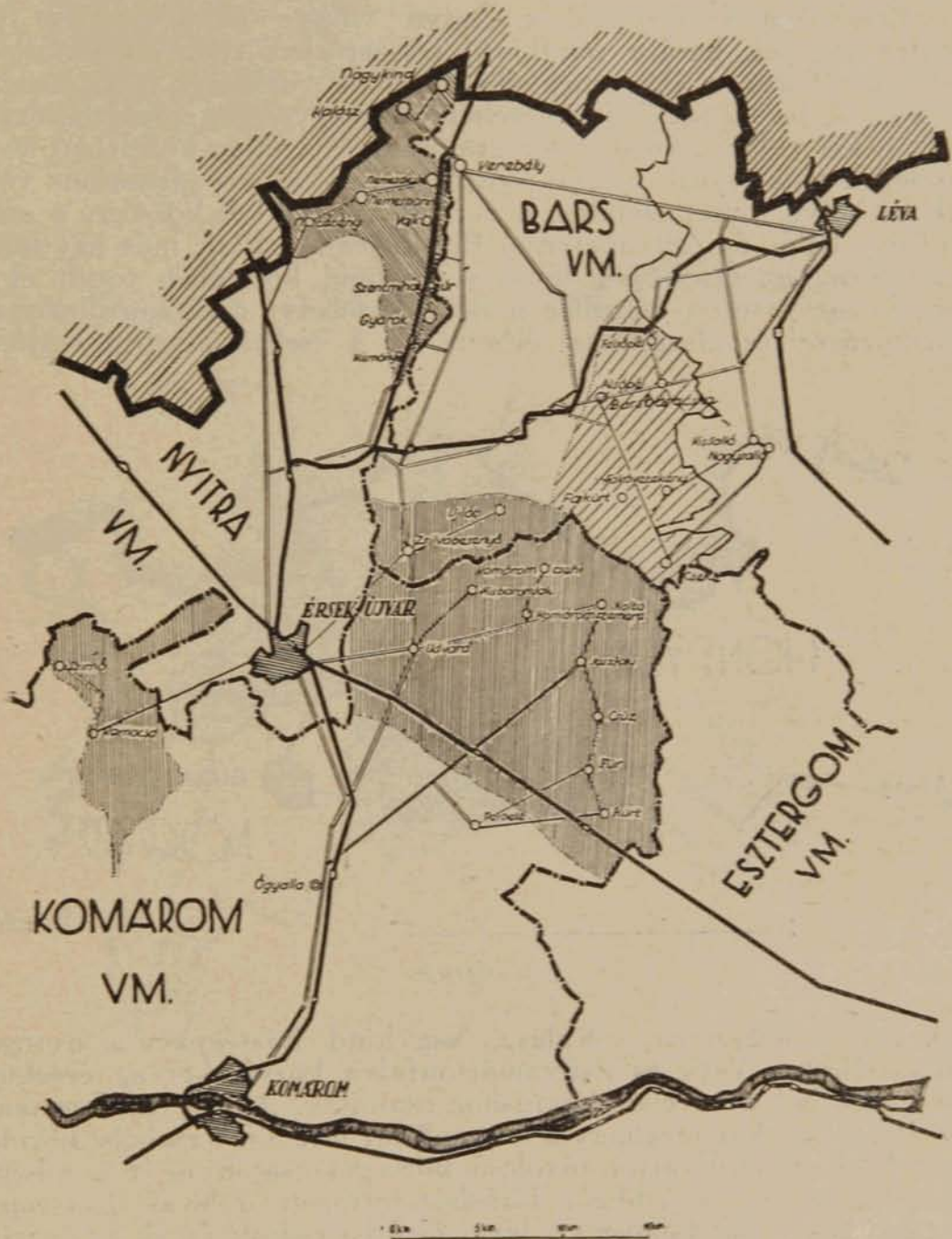
A kormány tehát erőteljesen élt a neki adott törvényes fel-hatalmazással és ugyanazt tette később, amint látni fogjuk, a visszatért Kárpátalján és legújabban a keleti és erdélyi részeken is. *Megtört a jég, a vármegyék területi integritásának szinte már dogmává merevedett elve s helyébe a földrajzi és közlekedési vi-szonyok, valamint az arányos beosztás követelményének figye-lembevétele lépett*. Érdemes lesz e követelmények mikénti érvé-nyesülésének néhány esetét közelebbről megvizsgálni és vázlatok-kal is illusztrálni.

Komárom, Nyitra és Bars megyék határa 1918 előtt úgy volt megvonva, hogy Érsekújvár város Nyitra megye déli csücskébe került, úgy, hogy a közvetlen közelében levő községek, noha a környék e legnagyobb forgalmi és gócpontja felé gravitáltak, más vármegyékhez, jelentéktelen s részben távoleső és nehezen megközelíthető járási székhelyekhez, (Ógyalla, Verebély) tartoz-tak; egyesek csak *Érsekújváron keresztülmenve érhatték el saját*

javasolta is e sorok írója 1913-ban „Vármegyei beosztásunk reformja“ című tanulmányában (Budapesti Szemle, 1913. évi 448. szám). Ugyanabban a tanul-mányban az integer és Nógrád megye losonci és salgótarjáni járásaival kiegészített Gömör megye további fenntartását is javasolta.

¹⁴ A Hajdu megye kialakítása végett történt 13 községi átcsatolástól elte-kintve a mai Magyarország területén 51, az elszakított területen 40 község került át más törvényhatóságához; ezek jórésze is apró felvidéki kétlaki község, amelyek két vármegye területén voltak s a rendezéskor egész területüket az egyik vagy másik megyéhez csatolták.

járási székhelyüket. Ezen az állapoton a csehek sem változtattak semmit. Most, hogy Érsekújvár nemcsak járási székhely, hanem vármegyei székhely is lett, még szükségesebbé vált, hogy e közsé-



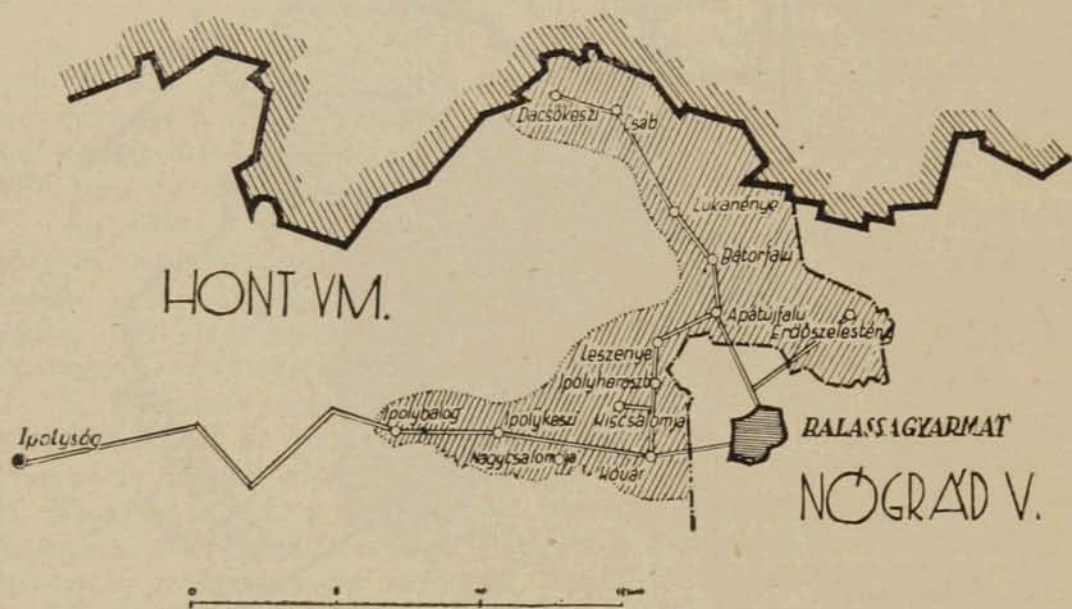
1. vázrajz.

geknek Érsekújvár nemcsak piaca, hanem mindennemű hivatalaik székhelye is legyen.¹⁵ Ez meg is történt és Kamocsa, Szimő, Csúz, Für, Jászfalu, Kisbaromlak, Kolta, Komáromcsehi, Komárom-

¹⁵ Érsekújváron pénzügyigazgatóság és törvényszék is működik.

szemere, Kürt és Udvard községek Komárom megyéből, Ujlót és Zsitvabesenyő községek pedig Bars megyéből Nyitra és Pozsony megyéhez, az érsekújvári járáshoz csatoltattak.

Érsekújvártól északra, a Zsitva völgye mentén, Bars és Nyitra megyék határa rendkívül célszerűtlen volt. Tarthatatlan volt ennél fogva a Bars megyéhez tartozó verebélyi járás beosztása is. A járási székhely, Verebély, a megye és a járás határán volt; a kis vidéki városka felé gravitáló, közvetlen közelében levő községek már Nyitra megye nyitrai és érsekújvári járásaihoz voltak beosztva. Ezzel szemben a verebélyi járás két községe, a már említett Ujlót és Zsitvabesenyő Érsekújvár mellett, más hat községe pedig az érsekújvár-lévai vasútvonal közelében terült el s míg Lévát vasúton átszállás nélkül, Verebélyt csak körülményes körutazással és átszállással érhetette el. A csehek részben segített-



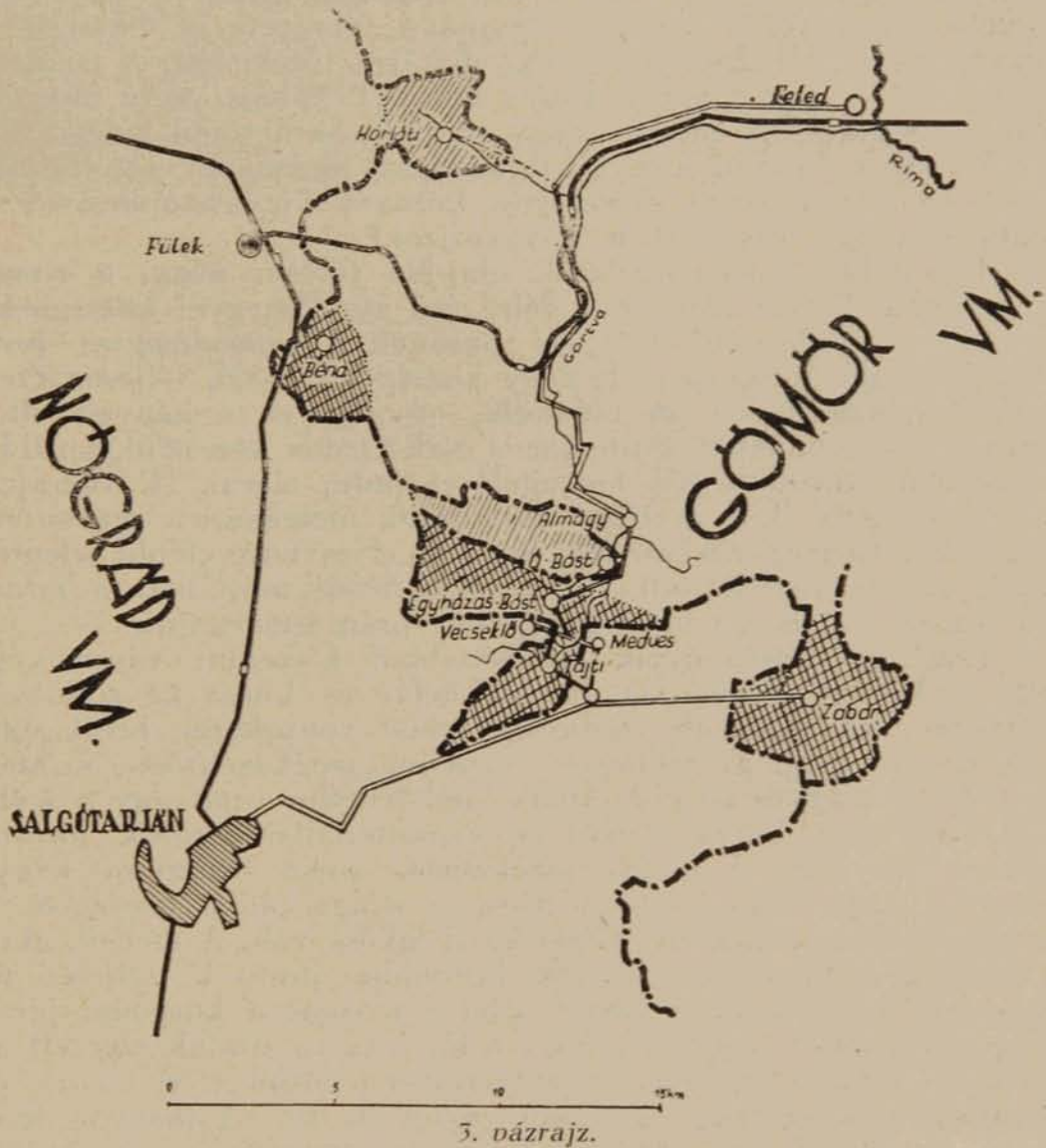
2. vázrajz.

tek már a helyzetet, s Kalász, Nagyhind községeket a nyitrai, Nemesdicske, Vajk és Zsitvamártonfalva községeket az érsekújvári járásból a verebélyi járáshoz csatolták. A magyar kormány ez átcsatolásokat meghagyta s azonfelül még öt, Verebély közelében levő, Érsekújvártól távoleső községet csatolt át a verebélyi járásba, viszont az eddig a járáshoz tartozott, a lévai vasútvonal mellett fekvő hat községet a lévai járásba csatolt át. (l. az 1. vázrajzot). E szinte már radikálisnak mondható, még a csehek által is csak kis részben keresztülvitt átcsatolások folytán ma az a helyzet, hogy az egész Nyitra-Zsitvavölgyben minden község a részéből legkönnyebben elérhető központban találja meg gazdasági piacát és egyben illetékes hivatalait is.

Teljesen irracionális volt 1918 előtt a Nógrád és Hont megyék közti határ is. Hont megye az Ipoly északi partján Balassagyarmattól keletre nyult el s több községe csak Balassagyarmaton

keresztülmenve tudta elérni félreeső, jelentéktelen járási székhelyét, Ipolynyéket és a megye székhelyét, Ipolyságot. Az 1938. évi beosztás ennek az állapotnak is végét vetett s Hont vármegyének Balassagyarmat közelében levő 13 községét Nógrád megyéhez csatolta át. (l. a 2. vázrajzot.)

Az érdekelt községek kérésének tett eleget 1940-ben a kormány, mikor három Hont-megyei, a szobi járáshoz tartozó köz-



séget Esztergom megye párkányi járásához csatolt át, amelynek székhelye sokkal közelebb van hozzájuk, mint Szob és egyébként is e községek gazdasági piaca.

Nógrád és Gömör vármegyék természetes határa egy 4–500 m magas vízválasztó hegy. A tényleges határ 1918-ig ettől több helyen eltért. A csehek a vízválasztó keleti oldalán lévő Korláti nógrádmegyei községet a feledi, a nyugati oldalon levő Bena gömörmegyei községet a losonci járáshoz csatolták át. Ez az át-

csatolás 1938-ban is érvényben maradt. Lejjebb, Salgótarjától északkeletre a két megye határa olyan kúszáltan egybefonódott, hogy egy 8 km-es vonalon a Gortva völgyében Almágy Gömör, Óbást Nógrád, Egyházashátság Gömör, Vecseklő Nógrád, Tajti Gömör és Cered Nógrád megyéhez tartozó községeken haladt keresztül az utazó. Ceredtől keletre már a dél felé lejtő Tarna völgyében megint egy gömörmegyei község, Zabar következett, amely megyéjével csak egy vékony földnyelven át függött össze. A zeg-zugos határvonal már a Bach-korszak megyerendezőjének figyelmét is magára vonta¹⁶ s Szapáry tervezete is észszerű, a hegygerinchez alkalmazkodó megyehatárra törekedett. A trianoni határvonal a hegygerincen futott végig. 1938-ban végre megtörtént a rendezés oly módon, hogy egyenes határvonal keletkezett s e községek Nógrád megye salgótarjáni járásához csatoltattak, amelynek székhelyével — az egész környék fogyasztópiacával — műút köti őket össze. (l. a 3. vázrajzot.)

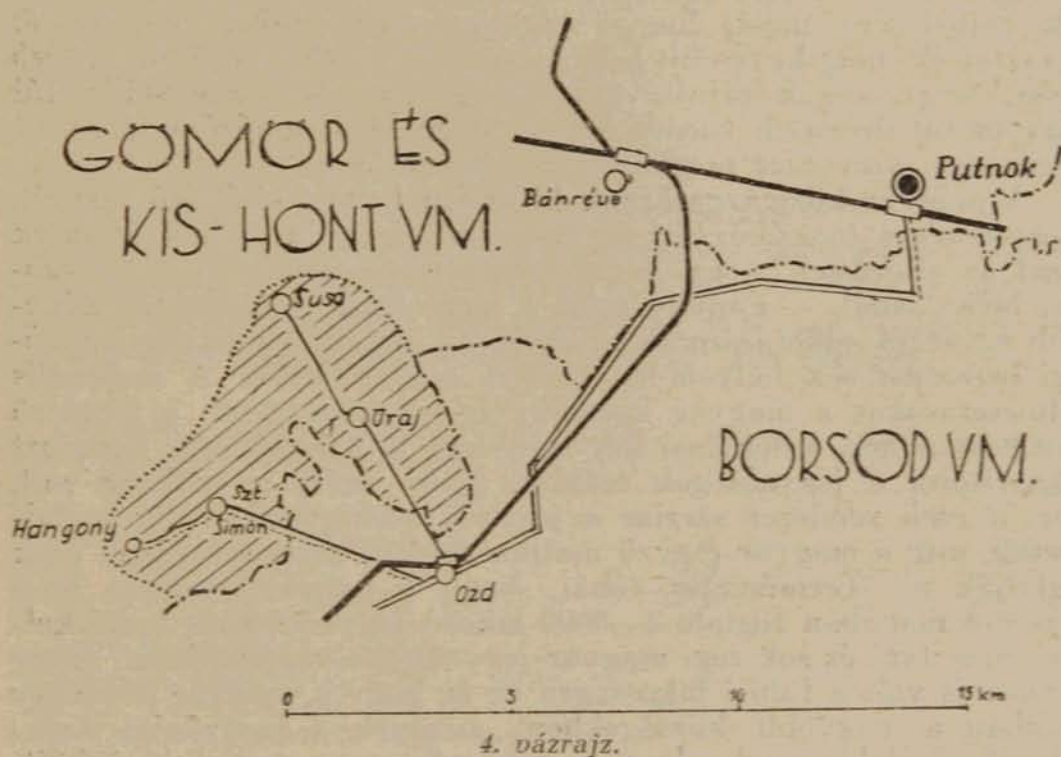
Ugyanilyen meggondolások alapján történt négy, a rima-hangonypataki vízvásztótól délre eső gömörmegyei községnek: Hangony, Szentsimon, Uraj és Susának a borsodmegyei ózdi járásához való átcsatolása. E négy község lakossága teljesen Ózd vonzókörében él, oda jár munkába, ott adja el terményeit; illetékes járási székhelyét, Putnokot is csak Ózdon keresztül, további jelentős út vasúton való megtételével tudta elérni. (4. vázrajz.)

Most, hogy Bars és Hont vármegyék ideiglenesen egyesítették, a két vármegye közti régi határ is elvesztette előbbi jelentőségét. Az itt végrehajtott változásokat tehát most már a *járási* beosztásra vonatkozó megjegyzéseink során ismertetjük.

Hont, az ország egyik legrosszabbul kiszabott vármegyéje volt. A kis megyének kis faluszékhelye és környéke a közeli nagyobb megyeszékhely, Balassagyarmat vonzókörén belül volt, más részei pedig, a székhelytől nehezen megközelítően, szintén más megyék egyes gócpontjainak vonzókörébe estek; így a szobi járás egy része Vácra, a báti és vámosmikolai járások jórésze Lévára gravitált. A megye területének rossz beosztása kényszerűleg maga után vonta a rossz és drága járási beosztást: a hat járás közül ötnek 16—17000 közti lakosa volt. A csehek, akik a vármegye túlnyomó részének birtokába jutottak, teljesen új beosztást készítettek. A hontmegyei járásokat a korponai járás kivételével mind megszüntették s a lévai és az általuk szerzett új zselizi járásba, a régi megyei határral nem törődve, volt bars- és hontmegyei községeket vegyesen osztottak be. A magyar kormány a zselizi járást megszüntette és nem szervezte meg újra az ipolynyéki és vámosmikolai járásokat sem, csak az ipolyságit s a lévai járásba osztott be 9 volt hontmegyei, Léva közelében levő községet is. Ily módon elérte azt, hogy az 1918. évinél sokkal jobb a járási beosztás, mert a két járási székhelyt, amely egyben az illető vidék gazdasági központja is, az odatartozó községek könnyen elérhetik.

¹⁶ Bénát, Tajtit, Egyházashátságot Gömörből Nógrádhoz csatolták.

A járási beosztásban még néhány kisebb javítás történt. Így pl. a somorjai járás két községét, Jókát és Ujhelyjókát, amelyek a Kisdunától északra esnek s a messzeeső járási székhellyel jégzajlás idején — állandó híd híján, — érintkezni nem tudtak, a lakosok kérelmére a közeli szenci szolgabírói kirendeltséghez csatolták át. Ung megyében hét községet (Csap és környéke), amelyek a csap-ungvári vasút és országút mentén vannak, a nagykaposi járásból az ungváriba csatolták át és így megszűnt az az állapot, hogy saját járási székhelyükre Ungváron keresztül kellett menniök. Ugyanilyen okból csatolták át már a csehek a galántai járáshoz tartozó Deáki, Pered és Zsigárd községeket a vágsellyei járáshoz, mert e községek a vágsellye-negyedi vasútvonal mentén vannak s előbbi járási székhelyüket átszállással Vágsellyén keresztül érhették el.



A Felvidék járási beosztása a változtatások után most már földrajzi- és közlekedési szempontból szinte kifogástalannak mondható. Nem lehet azonban ugyanezt mondani, ha a beosztást a gazdaságosság és arányosság szempontjából vesszük vizsgálat alá. Vannak nagyon kisnépességű járások: a putnoki 13.498, a tornai 19.145, a gönci 16.335 lakossal. E téren azonban a kormány keze meg volt kötve: mindezek a járások a trianoni Magyarország területén is megvoltak s a törvényhozás felhatalmazása nem terjedt ki a trianoni terület rendezésére. A közigazgatási beosztás általános rendezése esetén Abaúj-Torna megye Hegyköz nevű, 15 községből álló része, amelyet a megye többi részétől az eperjes-tokaji hegylánc magas gerince választ el, Zemplénhez kerül és a vármegye megmaradó 13.498 lakosa a jelenlegi hat

járás helyett igen jól beosztható négy központ (Kassa, Szepsi, Szikszó, Abaújszántó) körül.

A csehek, mint már említettük, a visszatért Felvidék városai közül egyedül Kassát, Munkácsot és Ungvárt hagyták meg városi szervezetben. A magyar kormány valamennyi várost visszahelyezte régi jogállásába a 2.566 lakosú Jolsva kivételével, amely továbbra is nagyközség maradt. A restitutio in integrum egyes esetekben inkább megfelelt a tradíciónak, mint a reális szükségletnek. Aki ismeri Komárom kisvárosias jellegét, nagyon lassú fejlődését, amelynek gyorsabb üteme a jövőben sem várható, bizonyára azon a véleményen lesz, hogy a városnak törvényhatósági joggal való újabb felruházását kizárólag csak a régi tradíció tiszteletbentartása magyarázhatja.

Rimaszombat (6.545 lélek) s méginkább Rozsnyó (6.595 lélek) kétségtelenül városias jellegű, de stagnáló kisvárosok, amelyeknek fejlődésére most, hogy mögöttes területüknek nagyrészt elvesztették, még kevesebb kilátás van; a jelenleg érvényben lévő városi szervezetnek rájuk való alkalmazása nem racionális, túl nagy és túl drága. E kérdés helyes megoldását a régóta tervezett mezővárosi szervezet megvalósítása hozhatja el.

A magyar közigazgatásnak kitűnően bevált alsófokú szervét, a jegyzőséget (nagyközségi és körjegyzőségek) a csehek átvették azzal az eltéréssel, hogy a jegyzőket államosították. A jegyzőségi beosztásnál, — éppúgy mint a járásoknál — életképes, népesebb egységek alkotására törekedtek. Ez alapon a magyar jegyzőségi beosztást sok helyen lényegesen módosították. A racionális változtatásokat a magyar kormány is meghagyta, de a meglévő beosztást a nép érdekében két irányban is módosította. Egyrészt szaporította a jegyzőségek számát, amire azért is szükség volt, mert a cseh rendszer szerint a jegyzők adóügyekkel alig foglalkoztak, míg a magyar jegyző munkaidejének nagyobb részét ezek foglalják el. Természetes tehát, hogy a nagykiterjedésű, 8—9 községet magában foglaló 4—5000 lakosú jegyzőségeket ketté kellett választani és sok régi magyar jegyzőséget visszaállítani. Nagy könnyítés volt a falusi lakosságra az is, hogy a magyar kormány azokban a nagyobb községekben, amelyek a jegyzőségi székhelytől távolabb estek, de a nagyközségi szervezettel járó költségek viselésére nem lettek volna képesek, a cseheknél ismeretlen jegyzőségi kirendeltségeket szervezte, amelyeknek hatásköre majdnem azonos a nagyközségi jegyzőségekkel, de jelentékenyen olcsóbbak. Ilyen községekben létesülő jegyzői kirendeltség az egész trianoni Magyarország területén csak kettő volt, a Felvidéken nyolcat állítottak fel.

BENISCH ARTUR.

A KÖZÉRDEKŰ PÉNZINTÉZETEK.

I. Közérdekű pénzüintézetek azért keletkeznek, mert a hitelélet egészséges fejlődése olyan feladatok megoldását kívánja meg, amelyek a magánpénzüintézetek erejét meghaladják, vagy amelyeknek a megoldására a magánpénzüintézetek nem vállalkoznak. A hitelélet és ezzel kapcsolatos feladatok ma már túlnőttek a magánérdekek keretein és hova-tovább közérdekűvé váltak. A közérdeknek kihangsúlyozása elsősorban a magánérdekeknek erősebb állami ellenőrzésében és megkötöttségében nyilvánul meg. E tekintetben az államhatalom feladata kettős: ellenőrző és irányító. Az állam ugyanis egyrészt ellenőrzi, hogy a magánérdekek ne sérthessék a közérdeket, másrészt pedig belenyúl a magánérdekek körébe és odahat, hogy a magánérdekek kielégítése egyúttal a köz érdekének a szolgálatában is történjék.

Éppenúgy azonban, amint a közegészségügy terén sem volna elégséges a magángyógyintézetek állami ellenőrzése, hogy azok a mai orvostudomány állásának megfeleljenek, hanem szükség van állami, községi, stb. kórházak, üdülők építésére és fenntartására, a hitelélet terén is megoldásra várnak oly feladatok, amelyek az államot arra készítetik, hogy nemcsak mint ellenőrző és irányító, hanem mint alkotó, teremtető erő nyúljon be a hitel-szervezetbe. A magánhitelintézetek mellett szükség van közületi hitelintézetekre, amelyek akár önállóan, akár a magánintézetekkel karöltve valósítják meg a rájuk bízott feladatokat.

Irodalom: *Kuncz—Magary—Hoor—Tempis*: Közüzemi Problémák. Budapest. 1955. *Körmendy*: A magyar póstatákarékpénztár. Budapest 1959. *Dauphin—Meunier*: La Banque, Paris. *Dreyse*: Die Reichsbank in Dritten Reich. Bank. 1937. *Koch*: Das Recht der deutschen Bankwirtschaft Berlin: Der Betriebswirt. 1938. *Hoffmann*: Das Kreditwesen im heutigen Italien, Leipzig. *Kock*: Central Banking, London. *Zahn*: Die Bankaufsichtsgesetze der Welt, Berlin. *Craen*: Staat u. Kredit in Belgien. Weltwirtsch. A. 1959. *Laufenburger*: Les banques françaises. Paris. *Kunze—Schippel—Schoele und Löffelholz*: Die deutsche Bankwirtschaft. Bde. 1—7. Berlin 1955-58. *Fischer*: Das Bankwesen im national-sozialistischen Staat. Berlin, 1954. (Die Neue Wirtschaft. Abt. I. Heft 1.). Die Sparkassen und Girozentralen. Volkswirt 1957 (Beilage). *Steinhaus*: Das sowjetrussische Bankwesen. Bank A 1959. *Costanzo*: L'organisation du crédit agricole et ses nouvelles tendances Rint Agriculture 1959. *Kissler*: Die Grundlagen des Agrarkreditsystems in den verschiedenen Ländern. Bank A. 1958. *Bernát*: A mezőgazdasági hitelnyújtás mai szervezete Németországban. Mezőgazd. K. 1940. *Reischle—Saure*: Der Reichsnährstand, Berlin. 1940. Deutsches Institut für Bankwissenschaft und Bankwesen. Probleme des Agrarkredits. Deutsche Vorträge gehalten auf dem I. Internationalen Agrarkredit-Kongress in Neapel vom 18. bis 25. Okt. 1958. Berlin, 1959. *Bousek*: Organisation und Geschäftsführung der Sparkassen Österreichs. Wr. Neustadt. 1928. *Samm*: Das öffentliche Bankwesen in Deutschland. Berlin 1954. *Geiler*: Die zentralen Kreditinstitute Deutschlands. Berlin 1955. *Cajani*: Tutela del risparmio e disciplina del credito. Milano 1959. *Kelemen*: Takarékpénztáraink a közgazdaság és a kultúra szolgálatában. Nagykanizsa, 1927. M60—586. *Klersch*: Spargedanke u. Sparkassen. Soziologische u. historische Betrachtung Bonn. 1950. *Nörtemann*: Das deutsche Sparkassenwesen unter dem Einflusse der Sparkassengesetzgebung des Reiches. Berlin. 1956. *Secarà*: D. Vasile: Casele de Economie diu Romania. Studiu juridico-economic. Bucuresti, 1955. *Wünscher*: Szervezett agrárértékesítés. Bp. 1940.

Önkénytelenül is felvetődik az a kérdés, vajjon *mit kell* a hitelélet terén *közérdeknek és mit magánérdeknek tekinteni*. Természetesen reménytelen kísérlet volna a kérdésre felsorolással válaszolni. Hiszen különösen a hitelélet terén a köz- és a magánérdekek között szoros kapcsolat áll fenn. A hitelélet terén minduntalan előtérbe lépő — szinte paradoxnak tűnő — jelenség szerint *közérdek az, hogy egyes magánérdekek kielégíttessenek*. Gondolunk itt pl. az ú. n. „ipari, mezőgazdasági stb. hitel” kérdéseire, ami végső elemzésében nem más, mint a hitelszervezetnek ama feladata, hogy az iparosnak, a mezőgazdának — a saját szempontjából magánérdekű — tőke- és hiteligenyét megfelelően és az osztó igazság szem előtt tartásával kielégítse.

A hiteléletnek a lényegében magántermészetű hiteligenyek kielégítését célzó — vagyis a tágabb értelemben vett — közérdekű feladatai mellé sorakoznak a *szűkebb értelemben vett* közérdekű hitelproblémák, t. i. azok, amelyek magának a köznek megfelelő hitellel való ellátására vonatkoznak.

A tágabb értelemben vett közérdekű feladatok két irányúak:

1. Biztosítani kell a tőkeforgalom és a hitelnyújtás zavartalan működését és a hitelnyújtás alapfeltételeit. E cél érdekében az államhatalom: a) biztosítja a pénz- és fizetési forgalom menetét (jegybankügy), b) megszervezi a pénznélküli fizetési forgalmat (zsiróközpontok), c) gondoskodik a pénz- és a tőkepiac egyenletes működéséről (árfolyamszabályozó intézet) és végül d) ellenőrzi a (mind a magán, mind a közületi) hitelszervek tevékenységét (pénzintézeti revíziós központ). Ezeknek a feladatoknak elvégzésére a magánjogi pénzintézetek kevésbé alkalmasak, az államhatalom a feladatok megoldását rendszerint közérdekű pénzintézetekre bízta.

2. A nemzetgazdasági érdekekkel összhangban kell megszervezni a tőkeképződést és a hitelnyújtást. Ezért: a) elő kell segíteni a parlagon heverő tőkék felszívását, b) biztosítani kell, hogy a hitelszervezet csatornáin keresztül elégséges hitel ömöljék a nemzeti termelésben résztvevő összes hiteligenylők felé. Biztosítani kell aa) a *mezőgazdasági, valamint* bb) az *ipari hiteligenyek* kielégítését. E két nagy hiteligenylő és egymástól merőben eltérő hitelterülethez csatlakoznak cc) az egyéb különös célú (pl. lakásépítés) *hiteligenyek* kérdései. Ezeket a feladatokat a magánjogi pénzintézetek is teljesíthetik. A közérdekű pénzintézetek az illető államban uralkodó gazdaságpolitikai irány szerint a feladatok végzésében több-kevesebb részt vállalnak.

II. Ha a közület az előbb vázolt feladatoknak a megoldását magára vállalja, a megvalósításhoz különleges szervekre, intézményekre, illetőleg intézetekre van szüksége. Az állam közjogi és közigazgatási szervezetének mintegy kiegészítésére pénzintézeteket, vagy a pénzintézetekhez hasonló szerveket, ú. n. „közérdekű pénzintézeteket”¹ létesít. Ezek — mint alább látni fogjuk — külső

¹ A német jogtudományban az ilyen intézeteket „öffentlichrechtliche Kreditinstitute”-nek, az olasz jogtudományban és törvényekben pedig „istituti di credito di diritto pubblico”-nak nevezik. A magyar fordításban a „közjogi”

szervezetre nézve igen különbözőek lehetnek. Ezért annak elbírálásánál, vajjon közérdekű pénzügyintézetről, avagy magánjogi kereskedelmi társaságról, illetőleg üzletről van szó, — nem a külső forma a mértékadó, hanem az a körülmény, hogy a közérdekű pénzügyintézetek az állam, illetőleg az állami szervek kezdeményezésére alakulnak meg. A külső szervezeti forma magában véve nem dönti el a pénzügyintézet jellegét. A szervezeti kérdések megoldásánál ugyanis a közületi pénzügyintézeti szervnek azzal a sajátosságával kell számolni, hogy a közérdekű pénzügyintézet egyrészt az állam közjogi, vagy helyesebben mondva közigazgatási szerve, másrészt — minthogy kereskedelmi ügylettekkel foglalkozik — kereskedő is, vagy legalább is működésének során a kereskedői üzemmellel kapcsolatos szabályokat kell szem előtt tartania. Ez az oka annak, hogy a közérdekű pénzügyintézetek szervezete leginkább a kereskedelmi társaságokéval azonos, sőt igen gyakran a kereskedelmi társaságokétól semmiben sem különbözik. Vannak persze olyan közérdekű hitelszervek, amelyek mint közigazgatásjogi intézmények, illetőleg intézetek, szerveztetnek meg.

A közérdekű szervezeti formákat a következőképen csoportosíthatjuk:

1. a közérdekű hitelintézet külsőleg a kereskedelmi társaságtól semmiben sem különbözik, a közület (állam, község, stb.) azonban a kereskedelmi társaság alaptőkéjének nagyobbik részét tartja kezében s így a társaság közgyűlésén a majoritást a maga részére biztosítja. Első pillanatra ez a szervezeti mód igen előnyösnek tűnik fel. A kereskedelmi társaság a bank- és hitelüzleteket, mint bejegyzett kereskedő, zavartalanul űzheti, viszont a közület is elérheti célját, mert befolyását a közcélok megvalósítása érdekében hiánytalanul érvényesítheti. A kérdés azonban korántsem ilyen egyszerű. A közérdek a kereskedő, tehát a kereskedelmi társaság legfőbb kritériumával: a nyereségre való törekvéssel szöges ellentétben áll. A közérdekű pénzügyintézetek a kereskedelem szabályait csak annyira kötelesek betartani, amennyiben az az általuk lebonyolított bank- és hitelügyletekre vonatkozik, működésüket azonban nem a nyereségre való törekvés, hanem a közérdek irányítja. Ezért az ily hitelintézetbe fektetett tőkének is más a szerepe, mint a magánhitelintézetek — tehát a nyereségre dolgozó pénzügyintézetek — tőkéjének. A közérdekű pénzügyintézetek tőkéje ugyanis kizárólag az üzem fenntartásához szükséges forgótőkeként és az ügyfelek részére szolgáló kellő anyagi biztosítékként szerepel. A befektetett tőke tehát nem —

vagy „nyilvánjogi“ hitelintézet elnevezés felelne meg. Minthogy azonban nálunk a „közjog“ fogalma az „alkotmányjoggal“ egyértékű, a „nyilvánjogi“ elnevezés pedig régies és szokatlan és nyelvi szempontból is sok tekintetben aggályos, a „közérdekű pénzügyintézetek“ elnevezés mellett döntöttünk. Ez a fogalmi elnevezés a Magyar Nemzeti Bank alapszabályain mintegy törvényesítést is nyert már. Tekintetbe jöhetne a gyűjtőfogalmat képező alak „parastatale“ mintájára a „félállami“ elnevezés is. Ez az elnevezés azonban nálunk eddigéig szokatlan és nem használatos. Magyary Zoltán (Kuncz—Magyary—Hoor—Tempis: Közüzemi problémák. Budapest. 1940. 29. o.) a közérdekű pénzügyintézeteket igen találóan „közigazgatási jogi jellegű pénzügyintézeteknek“ nevezi.

vagy csak igen korlátozott mértékben — hajt jövedelmet. De még ha a pénzügyintézet szervezete és ügymenete a közérdek megvalósítása mellett bizonyos nyereséget biztosít is és így a tőkebefektetés hasznohozó, nehezségekbe kerül a közület részéről a szükséges tőke előteremtése. A közérdeket minden körülmény között meg kell valósítani, a magántőke is sok esetben szívesen áll rendelkezésre és akár önként le is mond arról a jogról, hogy a tőkebefektetéssel együtt a hitelintézet irányításában is résztvegyen. A közérdekű hitelintézeteknek kereskedelmi társaságok alakjában való létesítése a hitelintézet vezetésének és a tőke képviselésének egymástól való tartós különválasztását lehetővé nem teszi.

2. A másik gyakori megalakulási mód az, hogy a közérdekű pénzügyintézet külső alakjában és szervezettségében *valamely kereskedelmi társaság formáját ölti magára; külön törvényes rendelkezések azonban a közület (állam város, stb.) részére bizonyos előjogokat biztosítanak* s a társaság alapszabályait sok tekintetben a kereskedelmi társaságokra vonatkozó általános jogszabályoktól eltérően állapítják meg. Az ily hitelintézetek megalakulásával kapcsolatos és a kereskedelmi társaságokra vonatkozó általános szabályoktól eltérő leggyakoribb rendelkezések a következők: a) A pénzügyintézet alapszabályait nem az alakuló közgyűlés, hanem külön törvény, vagy rendelet állapítja meg, avagy az alakuló közgyűlés által már elfogadott jogszabályok külön törvénybe (rendeletbe) iktattatnak. b) A közérdekű hitelintézet külön törvény vagy rendelet alapján alakul meg. A törvény (rendelet) a hitelintézetre vonatkozó főbb irányvonalakat és alapelveket tartalmazza, ezeknek a szem előtt tartásával alkotja meg a közgyűlés a hitelintézet alapszabályait. c) A hitelintézet vezetőségét (vezetőit), avagy annak egy részét a közület (állam, a községi képviselőtestület, stb.) nevezi ki és mozdítja el állásából. d) A vezetőségnek a közgyűlés által történő megválasztása a közület szerveinek (államfő, pénzügyminiszter, községi képviselő) jóváhagyása alá esik. Végül pedig e) a közület a közérdekű hitelintézet működésének állandó ellenőrzésére megbízottat (kormánybiztos, a község részéről kiküldött felügyeleti szerv) küld ki.

Természetesen a közületi befolyásnak előbb vázolt módjai egymással és az alaptőkében való részesedéssel is összekapcsolhatóak. Igen gyakori az olyan megoldás is, hogy az állam, vagy más közületi szerv, a hitelintézet alaptőkéjének egy részét jegyzi és ezenkívül külön jogszabályozással a hitelintézet vezetésében is különös előjogokat nyer.

3. A közérdekű pénzügyintézeteknek harmadik alapítási módja az, amikor az intézet, *mint közjogi, helyesebben mondva, mint közigazgatási jogi személy alakul meg*. A közérdekű pénzügyintézetekkel foglalkozó német munkák² különbséget tesznek *testületek* és *intézetek* között. A testületeknél a személyek egyesülésén, az intézeteknél pedig a vagyontömegek célvagyonként történő felhasználásán van a hangsúly. A közigazgatási jogi személyként megalakul-

² Die deutsche Bankwirtschaft. Berlin. 1935—1938. V. kötet. 711. o.

kult hitelintézet vezetése választmány, bizottság vagy hasonló szerv kezében van. Az igazgató választmány, bizottság, stb. megalakulása különféleképen — választás vagy gyakran kinevezés útján — történik. Ha elfogadjuk Ereky István felosztását³ (közintézmény, közintézet, közüzem), úgy a közérdekű pénzüzeteket a *közüzemek* közé kell sorolnunk.

III. Mondottuk, hogy a hitelszervezet tágabb értelemben vett feladatai közé tartozik a hitelnyújtás zavartalan működésének és alapfeltételeinek a biztosítása.

1. Ezt a célt elsősorban a *jegybankügy* egészséges megszervezése szolgálja. Az elsőrendű közérdek folyamánya az, hogy a közérdekű pénzüzeti forma a jegybankügy megszervezésénél igen fontos szerepet játszik. Az ú. n. „klasszikus“ liberális felfogás a jegybankügy legcélszerűbb megszervezését abban látja, ha a jegybank az államtól teljesen függetlenül, kizárólag kereskedelmi alapon szerveztetik meg. A gyakorlatban azonban ez — néhány állam, mint pl. Anglia kivételével — nemigen valósult meg. A legtöbb jegybank megalakulási formájaként ugyan a kereskedelmi társasági (majdnem kizárólag a részvénytársasági) formát választotta, a bank azonban állami befolyás, nevezetesen ellenőrzés alól sehol sem volt mentes; ez szervezeti szempontból főképen az egyes vezetőségi szervek kinevezési jogában nyilvánult meg. Így pl. a francia, a belga, a volt osztrák, a cseh-morva protektorátusi és lengyel, a jugoszláv,⁴ a román jegybankok szervezete azonos elveken nyugszik. A jegybankok részvénytársasági alapon működnek, illetőleg működtek, az alapszabályok szerint azonban az elnök (kormányzó) és sok esetben az alelnökök (alkormányzók) kinevezési joga az államfőt illeti meg.

Érdekes a volt *holland* jegybanknak a szervezete. A későbbi novellákkal módosított 1863. december 22-i törvény értelmében — a törvény legutóbbi időkg hatályban volt — a holland jegybank részvénytársaság,⁵ az elnököt és titkárt (a vezérigazgatónak felel meg) a király nevezte ki, azonban csak ama két-két személy közül, akiket az igazgatóság és a felügyelőbizottság együttes ülésen javaslatba hoztak. A *norvég* jegybanktörvény szerint⁶ a részvénytársasági alapon működő jegybankot a főtanács és az igazgatóság vezeti. A főtanács tagjait a parlament választja. Az öt tagból álló igazgatóság elnökét és elnökhelyettesét a király nevezi ki, a még fennmaradó három tagot pedig az országgyűlés választja. A *német* birodalmi banknak a szervezete már kezdettől fogva eltérő alapon nyugodott. Míg ugyanis a legtöbb európai jegybank elvileg részvénytársaságként, tehát kereskedelmi jog alá tartozó jogi személyként alakult meg, addig a Reichsbank, mind az 1875. március 14-én kelt törvény, mind az 1924. augusztus 24-i banktörvény értelmében „közigazgatási jogi személy — juristische Person des öffentliche Rechts“ volt. Különösen érdekesek az 1924. augusztus 24-i törvény rendelkezései. Kétségtelen, hogy azokat csakis a Versailles-i békediktátumokkal béklyóba szorított Németország iktatta törvénybe; a törvény rendelkezései ugyanis a német öntudat legsúlyosabb lábbal tiprását jelentették. Annak ellenére, hogy a bank az 1924. évi törvény után is közigazgatási jogi személy maradt, a kormányt a vezetőség megválasztásánál kevés jog illette meg. Az alaptőke részjegyek tulajdonosaiból alakult közgyűlés

³ Ereky: A jogi személyek. Városi szemle. 1928.

⁴ A legújabb módosítás előtt.

⁵ Naamloze vennortshap.

⁶ A későbbi törvénycikkkel módosított 1892. ápr. 22-i törvény.

a 14 tagú főtanács hét német nemzetiségű tagját választotta meg, a főtanács hét másik tagjának angol, francia, olasz, belga, amerikai; holland és svájci állampolgároknak kellett lenniük. Ezeket első ízben a szervező bizottság nevezte ki, később, ha egy idegen nemzetiségű tag kivált, a többi idegen nemzetiségű főtanács-tag választotta az újra belépő idegen nemzetiségű tagot. A főtanács választotta a bank elnökét; a választással szemben azonban a birodalmi elnöknek vétőjoga volt; ha ugyanis a választást meg nem erősítette, új választást kellett tartani. Az elnök — a főtanács hozzájárulásával — nevezte ki a bank igazgatóságát, amely a bank tényleges üzletvezetőségét alkotta. Az 1939. június 16-i banktörvény⁷ értelmében a birodalmi bank megtartotta közjogi személy-jellegét. A vezetőség kinevezése teljesen a kormányhatalom kezébe került. A bankelnököt és az igazgatóságot a birodalmi vezér nevezi ki, az alaptőke-részjegyek tulajdonosaiból alakult gyűlés csak az igazgatósági jelentések, zárszámadások elfogadásáról, valamint a tőkefelemelés kérdésében jogosult dönteni.

Rendkívül tanulságos az olasz bankreform. A Banca d'Italia az 1928.⁸ évi banktörvény értelmében mint részvénytársaság működött. Lényegében véve más részvénytársaságtól csak annyiban különbözött, hogy alapszabályait külön törvény állapította meg. Az elnököt, a vezérigazgatót, a vezérigazgató-helyettesét a főtanács nevezte ki, a kormányt csak a jóváhagyás joga illette meg. A főtanácsot a részvényesek képviselése választotta, a választásba a kormány be nem folytatható. Az 1936. évi jegybankreform⁹ a Banca d'Italia szervezetét megváltoztatta. Az új törvényes rendelkezések szerint a jegybank többé nem kereskedelmi társaság, hanem „közjogi intézet” (Istituto di diritto pubblico). Az alaptőkerészjegy tulajdonosai csak takarékpénztárak, a közérdekű pénzügyintézetek, az u. n. nemzeti érdekű bankok (a legnagyobb pénzügyintézetek), a szociális biztosító intézetek és a biztosítótársaságok lehetnek. A tizenöt tagú főtanácsból tizenkettőt az alaptőkerészjegyek tulajdonosai választhatnak, hármat a hitelügyi korporáció nevez ki. A kormányzót, a vezérigazgatót és a helyettes vezérigazgatót a főtanács választja, a választás érvényességéhez azonban királyi megerősítés szükséges. Az olasz bankreform tehát annak ellenére, hogy a jegybankot közigazgatási jogi személyiséggel ruházta fel, az alaptőke-tulajdonosoknak a vezetésre gyakorolt befolyását fenntartotta. Természetesen a közgyűlésnek teljesen más képe van, mint azelőtt, amikor a bank részvényeit akárki — tehát nyereszkesedési célból is — megszerezhetette, amikor a banknak a menetére befolyást gyakorolhatott az, aki tőkeerejénél fogva a bank részvényeit megvásárolhatta. A jegybank az új szervezéssel a pénzügyintézetek, jobban mondva a „közérdekű pénzügyintézetek” „közérdekű pénzügyintézetévé” lett.

Jugoszláviában is módosították a jegybanktörvényt a legutóbbi időben.¹⁰ A módosítás ellenére a jegybank megtartotta külsőleg részvénytársasági alakját. Eddig a király csak a bankkormányzót és két helyettesét nevezte ki, az igazgatótanács és a felügyelőbizottság tagjait a közgyűlés választotta, amely saját kebeléből két tagot küldött ki a kormányzó és az alkormányzó mellé, akikkel együtt alkották a végrehajtóbizottságot. A jövőben a királyt illeti meg mind a kormányzó és alkormányzó, mind a végrehajtóbizottság és az igazgatótanács tagjainak a kinevezési joga. A közgyűlés csak arra jogosult, hogy a héttagú felügyelőbizottságba négy tagot válasszon. Egyébként hatáskörébe csak az igazgatóság és a felügyelőbizottság jelentésének megvitatása tartozik.

2. A fizetőeszközök, nevezetesen a bankjegyek forgalmának egészséges megszervezésével párhuzamosan halad a pénznélküli fizetési forgalomnak — az átutalási, a zsiró-forgalomnak — a ki-

⁷ R. G. Bl. I. 1015. o.

⁸ 1928. június 21-i 1404 sz. törvény.

⁹ Az 1936. évi márc. 12-i 575 sz. kir. rendelet törvény, módosította az 1937. júl. 17-i 1400 sz. kir. rendelet törvény, majd mint törvény újjólag kiadott 1938. április 7-én 636. sz. alatt. Az alapszabályokat az 1936. jún. 11-i 1067. sz. kir. rendelet törvény tartalmazza.

¹⁰ Az 1940. szept. 17-i kir. rendelet törvény. Nachrichten für Aussenhandel (1940. szept. 30.).

építése. Ennek nagykiterjedésű és a közjogi pénzüintézeteken nyugvó szervezését láthatjuk különösen *Németországban*. A hovatovább európai clearingközponttá fejlődő Deutsche Verrechnungskasse is „közjogi testület”.¹¹ A német belföldi pénznélküli fizetési forgalomnak hordozói a zsiróközpontok és zsirópénztárak közigazgatási jogi személyekként szerveztettek meg.¹² Hazánkban a pénznélküli fizetési forgalomnak a lebonyolítása — a jegybank zsiróforgalmát nem tekintve — a magánpénzüintézetek útján történik.

5. A zökkenésmentes gazdasági fejlődés főfeltétele a pénz- és tőkepiac nyugodt menete. Ezért főképen az újabb időkben a piac fejlődését nem bízzák a „gazdasági adottságok”, tehát elsősorban a kereslet és kínálat „szabad” (?) játékára, hanem az államhatalom külön szervek segítségével ellenőrzést gyakorol a piac felett is. Ezt indokolja az államnak az az elsőrendű érdeke is, hogy az általa kibocsátott értékpapírok árfolyama a kellő színvonalon tartassék. A piacszabályozás kérdése tehát felöleli az állampapírok árfolyamszabályozásának problémáját is. A külföldi ilyen intézmények közül igen tanulságos a volt *Cseh-szlovák* „Visszleszámitoló és Lombard Intézet” szervezete és működése.

Az intézet főcélja az állampapírok piacának a szabályozása volt, ami mellett azonban általános értékpapírpia szabályozó szervként is szerepelt. Az Intézetet elnökből, két alelnökből és 15 tagból, u. m. az állam képviselőjéből, a Cseh-szlovák Nemzeti Bank vezérigazgatójából, a póstatakarékpénztár elnökéből, a Zemská Banka vezérigazgatójából vagy ezeknek hivatali helyetteseiből, a pénzüintézetek három képviselőjéből, a Központi Társadalombiztosító Intézet és az Általános Nyugdíjintézet közös képviselőjéből, az életbiztosító társaságok egy képviselőjéből és a pénz- és biztosító intézeteken kívül álló legfontosabb gazdasági ágak négy képviselőjéből álló igazgatóság vezette. Az elnököt, alelnököt és az igazgatóság nem hivataluknál fogva tagjait az arra rendelt tanácsadó szervek meghallgatása után a kormány nevezte ki és morzditotta el. Az intézet működését felügyelőbizottság ellenőrizte, amely elnökből, két alelnökből és öt tagból állott. Ezeket szintén a kormány nevezte ki.¹³

Hazánkban két hitelszerv is működik, amelynek a piacszabályozás a feladata: a *Magyar Pénz és Tőkepiac Szabályozására Alakult Intézet* és a *Magyar Investment Részvénytársaság*.

¹¹ Körperschaft des öffentlichen Recht; az 1954. évi okt. 16-i (R. G. Bl. I. 997. o.) törvény 997. o.

¹² Az 1951. okt. 6-i (R. G. Bl. I. 557. o.) törvény, a Deutsche Girozentrale — Deutsche Kommunalbank 1955. ápr. 8-i és 1955. ápr. 5-i alapszabályai.

¹³ Az Intézet céljának elérésére szükséges anyagi eszközöket a következő forrásokból merítette: a) az állam 100 millió cssl. K. alaptőkét bocsátott az Intézet rendelkezésére. Ez az alaptőke az Intézet minden kötelezettségeért fedezetül szolgált; b) minden pénzüintézet és a törvényben meghatározott biztosító intézetek az Intézetnél köteles betétet tartoztak elhelyezni. Egyéb betéteket az Intézet sem intézetek, sem magánszemélyek részéről el nem fogadhatott; c) az Intézet reeszkompt és lombardhiteleket vehetett igénybe és d) más hitelügyleteket is foganatosíthatott, nevezetesen pénztári utalványokat és részvénykötelezvényeket bocsáthatott ki.

Az Intézetnek a prágai tőzsdén jegyzett állami értékpapírok piacán eszközölt intervenciós működése az 1956. évben:

értékpapírvételekben névért	5,141.550.450.— Kcs.
eladásokban névért.	1,611.904.850.— „
tehát névért.	4,755.455.500.— Kcs.
árfolyamértékben	5,991.756.709.40 „

értékű forgalmat mutat.

4. A pénzüintézetek egészséges működésének biztosítására szolgál a bankfelügyelet megszervezése. A külföldi államok szabályozása szerint a bankfelügyeleti szerv és a közületi pénzüintézetek között vajmi kevés összefüggés található. A bankfelügyelet ugyanis a külföldi országokban a közigazgatási szervek, avagy az egyes minisztériumok, a jegybank és a pénzüintézeti szervek közreműködésével létesített tanácsok, választmányok, stb.¹⁴ hatáskörébe tartozik. Hazánkban, eltérően a többi állam szabályozásától, a bankfelügyelet, illetőleg a bankellenőrzés közületi pénzüintézet: a *Pénzüintézeti Központ* kezeibe van letéve. Ez a szabályozás úgyszólván egész Európában egyedülálló, a magyar rendszerhez némiképen a volt cseh-szlovák szabályozás hasonlítható, amely a bankellenőrzést szintén egy szövetkezetre bízta. A hitelszövetkezetek ellenőrzése az *Országos Központi Hitelszövetkezet* útján történik.

IV. A fizetési forgalom lebonyolításával és a bankellenőrzéssel kapcsolatos közérdekű feladatok elvégzését általában magánjogi szervezetű bankra sehol sem bízzák. E tekintetben a legtöbb államban az állami befolyás érvényesül. Más a helyzet azonban abban a kérdésben, hogy milyen mértékben állíttatnak a közérdekű pénzüintézetek a tőkefelszívás, illetőleg a hitelnyújtás szolgálatába.

A magánhitelszerveknek sem más ugyanis lényegében véve a feladatuk, mint hogy a tőkeképződés szolgálatában egyrésztől a parlagon heverő vagy elhelyezkedést kereső tőkéket felszívják, másrésztől pedig azt a hiteligenylők felé irányítsák. E téren természetesen a magánpénzüintézetek is közérdekű feladatokat oldanak meg, mi mellett azonban szem előtt tarthatják — és tartják is — egyéni magánérdekeiket, vagyis *nyereségre* dolgoznak. Nem vitás, hogy a nyereségre dolgozó pénzüintézetek mellett altruista alapon szervezett pénzüintézetekre is szükség van. *Véleménykülönbségek legfeljebb abban a kérdésben lehetnek, hogy mily mértékű legyen a magánpénzüintézetek és a közérdekű pénzüintézetek egymáshoz való aránya és viszonya.* Ha végigtekintünk az európai államok bankszervezetein, a teljes államosítástól a liberális hitelintézeti magángazdálkodásig, a felfogásbeli különbségeknek és rendszereknek egész skáláját tanulmányozhatjuk. Mielőtt tehát maguknak a pénzüintézeteknek a kérdésével foglalkoznánk, röviden ki kell térnünk a fennálló rendszerbeli eltérések rövid tárgyalására.

1. A bankrendszer *teljes államosításáról (Oroszország)* nincs sokat mondanunk. A totális államgazdálkodásban ugyanis nem lehet szó a fizetőerők piacszerű mozgalmáról, hanem csak a fizető-

¹⁴ A bankfelügyeleti szerv Belgiumban a megszállás előtt a jegybank mellett működő banktanács, Bulgáriában a pénzügyminisztérium, a jegybank és a pénzüintézetek képviselőiből alakult banktanács, Dániában a bankügyi biztos, Németországban a hitelügyi felügyeleti hivatal, Olaszországban a takarékosági és a hitelügyi bizottság, Norvégiában a parlamentnek alárendelt bankfelügyeleti hivatal, a volt Lengyelországban a pénzügyminisztérium, Portugáliában a pénzügyminisztérium kebelében alakult külön bizottság, Romániában a minisztériumok, a jegybank és a pénzüintézetek képviselőiből kinevezett legfelsőbb banktanács, Svájcban a szövetségi bankbizottság, Spanyolországban a pénzügyminisztérium kebelében alakult legfelsőbb banktanács, és végül mint teljesen különálló szabályozás: Görögországban a rendes bíróság.

erőt megtestesítő pénzüsszegeknek a fizetőeszközt alkotó alanyok közötti továbbításáról. A bankok működésének mineműsége és terjedelme az állam gazdasági tervétől függ. Ezért pl. Oroszországban a bankok nem mások, mint közigazgatási szervek a totális állami közigazgatási vezetésnek pénzütechnikai, elszámolás-forgalmi, valamint finanszírozástechnikai területén. Oroszországban minden pénzüintézet — kivétel nélkül — közigazgatási jogi szervezettel bír; a bankrendszer az állami közigazgatásnak csak egy ága.

2. A hitelszervezet *részbeni államosítását* láthatjuk *Olaszországban*. Az 1936. évi hitelintézeti reformtörvény kimondja, hogy takarékbetéteknek bármily alakban való gyűjtése és hiteleknek nyújtása közérdekű ténykedés. A fasiszta elgondolás — amely a liberalizmus által hirdetett egyéni szabadságot amúgyis csak fikciónak tartja — vaskövetkezetességgel vonja le eme elvi megállapítás következményeit. Ha ugyanis valamely ténykedés közérdekű, úgy annak nemcsak a közt megszemélyesítő állam felügyelete alatt kell állania, hanem a köznek, tehát az államnak oda is kell hatnia, hogy ez a közérdekű tevékenység tényleg a köz szolgálatába is állíttassék.

Az olasz hitelintézetek — nem említve a jegybankot — négy csoportra oszthatók: a) a kereskedelmi bankokra, b) a takarékpénztárakra, c) az ipari hitelintézetekre, d) a mezőgazdasági és földhitelintézetekre. A kereskedelmi bankok között fontosságukra és tőkeerőségükre első helyen állanak az u. n. közérdekű (közjogi) hitelintézetek: „istituti di credito di diritto pubblico,” a Banco di Napoli, Banco di Sicilia, Monte dei Paschi di Siena, Istituto di San Paolo di Torino és a Banca Nazionale del Lavoro. E rövid tanulmány keretében csak az 500 millió líra alaptőkéjű Banco di Napoli szervezetét ismertetjük. A bank szervei: a főtanács, az igazgatótanács, a végrehajtó választmány és a vezérigazgató. A főtanács megalakítása kormányrendelet útján történik, tagjai: Nápoly polgármestere, a Nápoly-i és Bari-i tartományfőnökök, a nápolyi korporációs tartományi tanács osztályának egy-egy képviselője, azoknak a tartományoknak egy-egy képviselője, ahol a bank fiókot tart fenn, a vezérigazgató és az igazgatótanácsnak a kormányelnök által kinevezett három tagja. A főtanács elnökét a kormány nevezi ki. Az igazgatótanács a vezérigazgatóból, három a kormány által kinevezett tagból és a főtanács által választott öt tagból áll. A végrehajtó választmányt a vezérigazgató és az igazgatóválasztmány által választott négy tag alkotja. A vezérigazgatót a kormány nevezi ki.¹⁵

A fent felsorolt nagy közjogi hitelintézetek mellé sorakoznak az u. n. nemzeti érdekű bankok (istituti di credito di interesse nazionale): a Banca Commerciale Italiana, Credito Italiano és a Banco di Roma; ezek a pénzüintézetek ugyan magánbankoknak tekinthetők, bár alapszabályaik (azoknak módosítása) kormányhatósági jóváhagyás alá esnek, részvényeik csak névre szólók lehetnek stb. — A kormányhatósági ellenőrzés tehát ezeknél a bankoknál fokozott. Ugyancsak magánbankok a kereskedelmi bankok közé tartozó részvénytársasági és egyéni banküzletek, valamint az u. n. népbankok. Az utóbbi három bankcsoportnak a száma azonban állandóan csökken. Míg pl. az 1930. év végén 301 részvénytársasági bank működött, az 1938. év végén számuk már csak 177-re rúgott.

A takarékpénztárak — számuk az 1938. év végén 91 volt — szintén közérdekű hitelintézetek, önálló jogi személyek, igazgatóságukat többnyire a közégi képviselőtestületek választják. Az ipari és mezőgazdasági hitelintézetek

¹⁵ Hasonló a szervezete a többi közérdekű (közjogi) pénzüintézetnek is. Az igazgatóság tagjait részint a kormány, részint az állam közigazgatási hatóságai nevezik, ill. jelölik ki.

majdnem kivétel nélkül félállami intézmények, u. n. enti parastatali-k, tehát közigazgatási jogi alanyok. Szervezetük jellegzetessége az, hogy a vezető szervek tagjait a kormány nevezi ki.

3. Az államosított, illetőleg félállamosított bankrendszerrel szemben állanak azok a bankszervezetek, ahol a bankszervezet gerincét a *magánpénzintézetek* alkotják. A bankok persze ez esetben sem fejthetik ki működésüket „teljesen szabadon“, ma már minden államban külön bankfelügyeleti jog fejlődött ki, amely a kereskedelmi jogon túlmenő megszorításokat tartalmaz. A bankfelügyelet mértékének a kérdésében az egyes rendszerek igen eltérőek egymástól. De a szigorú ellenőrzést megvalósító rendszerekben is a magánbankok működése — a vonatkozó jogszabályok keretein belül — a közületi befolyástól mentes. Ha azt vizsgáljuk, hogy a közérdekű pénzintézetek milyen szerepet töltenek be az ilyen bankrendszerben, a hitelintézeteket — nem véve tekintetbe a jegybankot és az ellenőrzést gyakorló hitelszervet — három csoportba sorolhatjuk, illetőleg három csoportot különböztethetünk meg: A kereskedelmi bankokat, a takarékpénztárakat és végül a külön célú pénzintézeti szerveket. A kereskedelmi bankok általában véve magánpénzintézetek, a takarékpénztárak és a különös célú pénzintézetek viszont inkább közjogi szervezetűek, ezért csak a két utóbbi csoporttal fogunk röviden foglalkozni.

a) A *takarékpénztárak*¹⁶ oly pénzintézetek, amelyeknek feladata, hogy az elhelyezésre váró — főleg kis összegű — tőkéket felkutassa és azokat százszázalékos biztosítékot nyújtó módon lehetőleg kis hitelgénylőknél kihelyezze. Működésében a takarékpénztárt nem vezeti a nyereszkesedésre való törekvés. Sok esetben úgy a betéteknek, mint a kihelyezhető hiteleknek a nagyságát is korlátozzák. Néhány országban a takarékpénztárak a közületi hitelszerzés szervei. A náluk elhelyezett betétek magánfeleknek ki nem hitelezhetők, hanem az állami szervek, nevezetesen a postatakarék részére kell a napi kifizetések után fennmaradó összeget beszolgáltatni. Ehhez képest megkülönböztetünk háromféle rendszert: az államosított rendszert,¹⁷ ahol a takarékpénztárak a gyűjtött betétet a közületi hitelszükséglet részére rendelkezésre bocsátani kötelesek, a szabad rendszert,¹⁸ ahol a takarékpénztárak a gyűjtött tőkéket alapszabályaik keretei között másoknak is kihelyezhetik és a vegyes rendszert.¹⁹

A takarékpénztárak szervezeti felépítése igen különböző. Általában kétféle takarékpénztár van: az egyesületi és a községi takarékpénztár. A takarékpénztárakat vagy egyesületi alapon szervezett közösségek, vagy a községek alapítják és tartják fenn.

¹⁶ Sparkasse, caisse d'épargne, Trustee Savings Bank, cassa di risparmio.

¹⁷ Anglia, Franciaország, Spanyolország és természetesen Oroszország.

¹⁸ Magyarország, Németország, Olaszország, Svédország, Svájc, Jugoszlávia; a volt Lengyelország és Cseh-Szlovákia. Jugoszláviában csak a közelmultban (1958. december) hozták meg a takarékpénztárakról szóló törvényes rendelkezéseket. Takarékpénztárakat a községek alapíthatnak csak és egész vagyonukkal felelnek a takarékpénztár kötelezettségeiért. Más pénzintézet a „takarékpénztár“ elnevezést nem használhatja.

¹⁹ Belgium.

Az újabb időben az egyesületi típus hovatovább a háttérbe szorul és a községi takarékpénztáraknak adja át helyét. Jogi szempontból a takarékpénztárak vagy az őket fenntartó szervezetnek egyéni üzletei, tehát jogi személyiségük a fenntartóval azonos, avagy önálló jogi személyt alkotnak. A három nagy európai államban: Németországban, Olaszországban és Franciaországban a takarékpénztárak „közjogi, jobban mondva közigazgatási jogi személyek”. A takarékpénztárakra vonatkozó német birodalmi törvény²⁹ értelmében a takarékpénztárak „közjogi közhasznú testületek”, amelyeknek önálló jogi személyiségük van. A takarékpénztár vezetőségét a fenntartó közület (község) nevezi ki. Az olasz takarékpénztárak csak királyi rendelet alapján alakulhatnak meg. A községi (városi) takarékpénztáraknak a vezetőségét a község (város) vezetősége nevezi ki. Vannak oly takarékpénztárak is, amelyeknek vezetőségébe a tartományi hivatal is nevez ki tagokat. A takarékpénztár szintén önálló jogi személy.

Azokban az országokban, ahol a bankszervezet, valamint a takarékpénztárak működését külön törvény szabályozza, az elnevezés tekintetében is korlátozások vannak érvényben. Kereskedelmi bank magát „takarékpénztárnak” nem nevezheti. A „takarékpénztár” elnevezés egyedül a közérdekű s nem nyereségre dolgozó közületi takarékpénztárakat illeti meg.

b) Azokat a közérdekű pénzügyintézeteket, amelyeket az államhatalom a hitelélet bizonyos céljainak a megvalósítására létesít, főképen három nagy csoportba oszthatjuk: a mezőgazdasági hitel igények kielégítését, az ipari hitelezést és egyéb különös hitelszükségletek biztosítását szolgáló pénzügyintézetekre.

aa) A mezőgazdasági hitel kérdésének fontosságára nem kell rámutatnunk. Ma már nem vitás, hogy a mezőgazdasági hitel kérdését nem lehet a kereslet és kínálat törvényére bízni. Minden állam életfontosságú feladata tőkeerős, termelőképes kisbirtokos parasztesládoknak a létrehozása. A földbirtok helyesebb megosztását célzó intézkedések, a talajjavító munkák, stb. szintén szoros összefüggésben vannak a mezőgazdasági hitel megszervezésével. Az állam — különösen a világháború óta — mind nagyobb energiával nyúl bele a mezőgazdasági hitelélet kérdéseibe.

Ha a mezőgazdasági hitelszervezeteket egész általánosságban nézzük, különbséget tehetünk oly hitelintézetek között, amelyek az egyes mezőgazdák részére, gazdaságuk tőkészükségletei céljára, ú. n. üzemi hiteleket nyújtanak és oly hitelintézetek között, amelyek bizonyos határozott gazdaságpolitikai célra, — mint pl. talajjavító munkálatok, telepítés, földbirtokreform. — szolgáló hiteleket nyújtanak. Természetesen a kétfajta hitelnyújtás össze is vehető és sok esetben egy és ugyanaz a pénzügyintézet az ú. n. üzemi hitelek mellett telepítési, talajjavítási, stb. hiteleket is nyújt. Az ú. n. mezőgazdasági üzemi hitelnyújtás szervei: a központi mezőgazdasági hitelintézetek, a jelzáloghitelintézetek és a személyi hitellel dolgozó mezőgazdasági hitelintézetek. Ez utóbbi hitelintézetek között közjogi hitelintézeteket nem igen találunk.

²⁹ 1951. október 6-i törvény. R. G. Bl. 557. o.

A központi mezőgazdasági hitelintézetek rendszerint mint közérdekű hitelintézetek, vagy mint kereskedelmi társaságok alakulnak meg, amelyekben az állami befolyás oly mértékű, hogy lényegükben véve közérdekű hitelintézeteknek kell azokat tekinteni.²¹ Feladatuk, hogy az ország mezőgazdasága részére a szükséges tőkét rendelkezésre bocsássák és így a hitelszerzést, illetőleg a hitelnyújtást elősegítsék. A hiteleket nem közvetlenül a mezőgazdaságnak, hanem pénzügyintézeteknek nyújtják, hogy azok az így nyert hiteleket a mezőgazdaság rendelkezésére bocsássák.

Németországban ezt a feladatot az 1925. évben alapított Deutsche Rentenbank-Kreditanstalt látja el.²² A bank mint „közjogi jellegű jogi személy” (juristische Person des öffentlichen Rechts) alakult. A bank szervei: az intézeti közgyűlés, az igazgatóság és az üzletvezetőség. Az intézeti közgyűlésnek hetven tagja van, akiket a Reichsnährstand²³ négy főosztálya küld ki. Az igazgatóság 14 tagját az intézeti közgyűlés választja, 11 tagját a kormány nevezi ki, 7 tagját pedig a Reichsnährstand első osztálya küldi ki. A fentiekén kívül az igazgatótanács legfeljebb hat, a hitelélet terén szakértelemmel bíró egyént is tagul behívhat. Az igazgatótanács választja a saját kebeléből az üzletvezetőséget, amely a bank vezetésével kapcsolatos feladatokat látja el.

Formailag mint részvénytársaság alakult meg a romániai központi mezőgazdasági hitelintézet: a „Mezőgazdasági terményeket értékesítő és iparosító bank” (Banca pentru Industrializarea și Valorificarea Produselor Agricole). A mezőgazdaság részére ez az intézet is csak más hitelszervek útján nyújt kölcsönöket.²⁴ A bank kezdő alaptőkéje 1 milliárd leu, amihez az állam 500 millió leut jegyzett. Ezenkívül az állam 20 éven keresztül az alaptőkéhez 100 millió leuval járul. Az alaptőke felemelése az igazgatótanács egyszerű határozatával történik. Azonkívül, hogy az állam a részvénytőke majoritását bírja, az igazgatótanács mellé kormánybiztost küld ki, amelynek az igazgatótanács és a vezetőség határozataival szemben vétőjoga van.

A fenti két példa elégségesen megvilágítja a központi mezőgazdasági hitelintézetek jellegét — túl messze mennénk tehát, ha a többi külföldi ország hasonló hitelintézetének szervezését is ismertetni akarnók. Hazánkban ilyen központi jellegű és csak a hitelintézeteket a mezőgazdasági célokra hitellel ellátó hitelszerveink, vagyis a bankoknak mezőgazdasági központi bankja nincsen. A mezőgazdasági központi bankhoz hasonló funkciót látnak el: a *Magyar Pénzügyintézetek Záloglevélkibocsátó Szövetkezete* és a *Magyar Jelzálogintézetek Szövetkezete*.

A jelzáloghitelintézetek között is számos közérdekű hitelintézetet találunk elégséges megemlíteni pl. Németországban az ú. n. Landschaftokat, azaz az illető területen lakóhellyel bíró földbirtokosok közjogi jellegű hitelszövetkezeteit, a volt cseh-szlovák jelzálogbankot. Hazánkban legnagyobb jelzálogintézetünk, az

²¹ A mezőgazdasági hitelnek ily központi megszervezését, a világháború utáni időben, láthatjuk Németországban, Romániában, Belgiumban, Jugoszláviában, Görögországban, a volt Lengyelországban, Észtországban és Lettországban.

²² Létesítette az 1925. júl. 18-i törvény. (R. G. Bl. I. 145. o.)

²³ A Reichsnährstand a német mezőgazdaság rendi szervezete. Jogi alapját az 1933. szept. 13-i törvény és az 1933. december 8-i és az 1934. január 15-i rendeletek alkotják.

²⁴ 1938. december 2-án kelt (M. O. I. 283. sz.) kir. rendelet. A bank cégét legutóbb „Mezőgazdasági Nemzeti Hitelintézet”-re (Creditul National Agricol) változtatta.

Országos Földhitelintézet, szintén, közérdekű pénzügyintézetnek tekintendő.

Azokat a mezőgazdasági hitelintézeteket, amelyek hiteleiket bizonyos gazdaságpolitikai cél megvalósítása (birtokreform, talajjavítás, mezőgazdasági teherrendezés, stb.) érdekében nyújtják, legtöbb esetben szintén az államhatalom hívja életre s ezért ezek akár nyíltan, akár burkolt formában mind közjogi jellegű pénzügyintézetek szerveztetnek meg.²⁵ Magyarországon két ilyen pénzügyintézet működik: a *Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet* és a *Magyar Pénzügyi Szindikátus*.

bb) Az *ipari hitel* megszervezése többé-kevésbé analog a mezőgazdasági hitellel. Ezen a téren is az elsősorban üzemi hitelnyújtást elősegítő hitelszervek, mint központi hitelintézetek (mondhatjuk: a pénzügyintézeteknek az ipari hitelnyújtást elősegítő bankjai) működnek; ezekhez csatlakoznak az ipari jelzálogintézetek és az ipari személyi hitellel dolgozó pénzügyintézetek, másodsorban pedig különleges iparpolitikai célok: pl. közmunkák, turisztika céljából a szállóipar fejlesztése, a vasut, a hajózás kiépítése, stb. megvalósítására szolgáló hitelintézetek. Nálunk ipari központi banknak a „*Magyar Szavatossági Bank*” tekinthető; ipari jelzálogüzletekkel foglalkozik az *Országos Magyar Ipari Jelzálogintézet Rt.* Az ipari hitel szolgálatában álló közérdekű pénzügyintézetek még: az *Ipari Munkaszervező Intézet* és a *Hitelintézetek Szövetkezete*.

cc) A mezőgazdasági és az ipari hitelt biztosító pénzügyintézetek nagy csoportján kívül az államhatalom *egyéb különös hitelszükségletek céljára is* közérdekű hitelintézeteket alakít. Külföldi példaképpen megemlíthetjük az olasz Istituto Nazionale di Credito per il Lavoro Italiano al Estero-t,²⁶ amely főképen az olasz gyarmatosító munkák finanszírozására hivatott és a porosz közületi építő-takarékpénztárakat.²⁷ Hazánkban ilyen különös célú közérdekű pénzügyintézet az *Országos Falusi Kislakásépítési Szövetkezet* és az *Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet*.

A fentiek előrebocsátása után a magyarországi közérdekű pénzügyintézetek szervezetével és feladatkörével a Közigazgatástudomány legközelebbi számában külön tanulmány keretében kívánok foglalkozni.

COTTÉLY ISTVÁN.

²⁵ V. ö. Németországban a Deutsche Siedlungsbank alapszabályait (Ranz. 1933. dec. 9-i 288. sz.) és az olasz talajjavítási munkálatokat finanszírozó Consorzio Nazionale per il Credito Agrario di Miglioramento-ra vonatkozó 1927. júl. 29-én kelt törvényt. Mindkettő közjogi pénzügyintézet.

²⁶ 1925. december 15-i 3148. sz. kir. rendelet-törvény.

²⁷ A porosz belügyminiszter 1929. július 31-i rendelete.

WEIS ISTVÁN KÖZSÉGI REFORMJAVASLATÁNAK VÁRHATÓ FREDMÉNYE KOMÁROM VÁRMEGYÉBEN.

I. Amikor a készülő közigazgatási törvényjavaslat előestéjén *Weis István* nem régen nyilvánosságra került községi reformjavaslatát vesszük az alábbiak során bonckés alá,¹ az a tudat vezet bennünket, hogy minden napvilágra kerülő reformtervezetet mérlegre kell vetni annak megvizsgálására, hogy megüti-e azt a mértéket, amit a jelenlegi állapothoz viszonyítva legalább is a *fokozatos haladás* jelzőjével lehetne illetni. A megoldásra váró problémáknak több oldalról való megvilágítása a nézetek tisztulásához szokott vezetni s erre abban a munkában, mely az ország közigazgatási szervezetének megújításán keresztül annak *jövőjét* hivatott befolyásolni, fokozottan szükség van.

A következőkben röviden ismertetjük *Weis István* törvényjavaslatának fontosabb rendelkezéseit, utána pedig a javaslat *elméleti végrehajtásával* mutatunk rá annak Komárom vármegyében várható eredményére.

II. A 56 §-ból álló javaslat lényeges rendelkezései a következők:

1. *Új község-típusok alkotása.* Ezek vagy „falusi” vagy „tanyai” községek. Ez utóbbiakat törvényhatósági, illetőleg megyei városok külterületén lévő tanya- (ház) csoportokból kell alkotni. *Mindkét község-típus minimum 50, maximum 100 km² területtel rendelkezhetik.* A jelenleg meglévő kis- és nagy-községeket is e területi elv szerint kell újjárendezni. (1. §. (1)–(5) bek.)²

² Ezt a javaslat expressis verbis rendeli. (1. §. (4) bek.)

2. *A községi hatáskör totális meghatározása.* „A község mindazokat a feladatokat hatáskörébe vonhatja, amelyek nincsenek állami hatóságok, hivatalok, intézetek vagy törvényhatóságok hatáskörében.” (2. §. (2) bek.)

3. *A község népességének a) községi tagokra, b) községi lakosokra és c) községben tartózkodókra való felosztása.* Ezzel kapcsolatban a községi választójog új szabályozása. (5. és 11. §.)

4. *A község szabályrendelet-alkotási jogának újjárendezése.* (Hallgatolagos jóváhagyás! 7. §.)

5. *A község szervezetének módosítása.* „A község akaratelhatározó szerve a községi képviselőtestület; végrehajtó szervei a) *polgármester*, b) a községi tisztviselők és egyéb alkalmazottak.” (8. §.)

6. *A községi képviselőtestület felosztásának újraszabályozása.* Ez a jogkör a törvényhatóságra száll. (16. §.)

7. *A polgármester jogkörének megállapítása.* „A polgármester első fokon intézkedik (határoz) mindazokban a szakigazgatási ügyekben, amelyek ennek a törvénynek életbelépése előtt a járási főszolgabíró hatásköréhez tartoztak, vagy amelyeket későbbi jogszabály hatáskörébe utal.” (17. §. c.). Ez más szavakkal annyit jelent, hogy a *polgármester átveszi a járási főszolgabíró hatáskörét.* (Minden községnek van polgármestere — minden község, illetőleg polgármester főszolgabírói hatáskört gyakorol!)

8. *A községi tisztviselői állások betöltése.* (Választás! 19. §.)

9. *Az „alközségi” rendszer bevezetése.* Az új község-típusok területén lévő „zárttelepülésű helységek (falvak) és szörttelepülésű házcsoportok (tanyacsoportok, majorok, elszórt egyes tanyák)” megtarthatják régi nevüket s a mai kis-

¹ *Törvényjavaslat a községi közigazgatásról.* Készítette *Weis István* dr. miniszteri osztályfőnök. A Községi Jegyzők Országos Egyesületének kiadása. Budapest, 1940.

községekhez hasonló jogkörrel vehetnek részt a község életében, amennyiben ezt az anyaközség megengedi. (25. §.).

10. *A község bevételeinek kimerítő meghatározása.* (25. §.).

11. *A közigazgatási bírósági panaszjog (garanciális!) megadása* „a m. kir. belügyminiszternek vagy bármely vármegyei szervnek azon véghatározata (intézkedése) ellen, amellyel a községnek ezzel a törvénnyel biztosított hatáskörét sérti.” (30. §. (4) c.)

12. *A járási tagozat felszámolása.* (Lásd a 17. §-nál a polgármester újonnan megállapított jogkörét!) „Ennek a törvénynek a kihirdetésével a járási tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint a tanyaközségek elszakadása következtében a törvényhatósági és megyei városokban fölöslegessé váló tisztviselők és egyéb alkalmazottak rendelkezési állapotba kerülnek, hivatalos kötelességeiket azonban mindaddig teljesíteni tartoznak, amíg ennek a törvénynek alapján megfelelő állást vagy eddigi állásuktól felmentést nem kapnak.” (32. §. (1) bek.)

„Az ennek a törvénynek alapján első ízben kiírt pályázatokon csak ennek a törvénynek alapján rendelkezési állapotba került vármegyei, törvényhatósági és megyei városi vagy községi tisztviselők és egyéb alkalmazottak vehetnek részt.” (32. §. (5) bek.)

Ha a törvényjavaslat fenti rendelkezésein végigtekintünk, azonnal látjuk, hogy a hangsúly, a javaslat lényege az 1. és 12. ponton, vagyis új község-típusok megteremtésén és ezt követően a járási tagozat felszámolásán, a közigazgatás szervezetéből való törlésén nyugszik. Az utóbbi ponttal van szoros kapcsolatban a 7. pont is, ami arról intézkedik, hogy a járási főszolgabíró hatásköre az új község új szervére: a polgármesterre száll át. Az érintett egyéb rendelkezések a két alappillért csak összekötő gerendái s a törvényjavaslat, mint egész szempontjából különös jelentőséggel nem bírnak. Mondhatnók azt is: elvi kérdéseket elvi alapon szabályoznak (tisztviselők választása — garanciális panaszjog — a községi népesség felosztása stb.) s mérlegretevésük, használhatóságuk közelebbi vizsgálása annál kevésbé szükséges, mert sorsuk a két alappillértől van kötve s osztozik annak sorsában.

Fordítsuk tehát figyelmünket ennek a két lényegbevágó rendelkezésnek a közelebbi szemügyre-vételére.

Weis István indokolásából az tűnik ki, hogy régi községi törvényünk attól eltekintve, hogy már több, mint félévszázados s így a modern idők követelményeinek már csak ezért sem képes megfelelni, létrejövetele idején is céltévesztett alkotás volt, mert az osztrák községi törvényből átvette azt a téves megoldást, „hogy az egészen eltérő nagyságú és fejlődési fokú községekre a községek területének, lakosságának lehető egyenlősítése nélkül azonos rendezést foganatosított, amely alkalommal természetesen figyelmen kívül maradt az is, hogy a kis- és nagyközségek nemcsak területük nagysága és lakosságuk száma tekintetében térnek el egymástól, hanem gazdasági erejük, társadalmi rétegződésük tekintetében is.” (I. I. mű 30. l.) A régi községi törvény „uniformizál”, „elvont község fogalommal számol és a községek körében észlelhető tényleges különbségekre nincs figyelemmel.” Pedig ezek a különbségek sok egyébtől eltekintve már abban is mutatkoznak, hogy a kisközségek lakosainak száma 95 és 4982, a nagyközségeké pedig 202 és csaknem 30.000 lélek közt váltakozik, nem is beszélve itt a még nagyobb kilengéseket mutató területi eltérésektől, ahol csak a kisközségeket véve figyelembe, a minimum és maximum között ezerszeres különbséget találunk. (41. l.)

Figyelemmel most már az érintett tényleges különbségekre, a községi közigazgatási reform megteremtőjének csak két út kínálkozik a probléma megoldására: 1. vagy a törvény „uniformizáló”

jellegén változtat, ami azt jelenti, hogy az eltérő típusokra eltérő rendelkezéseket foganatosít, 2. vagy a tényleges különbségeket próbálja kiegyenlíteni, eltüntetni, úgy, hogy az új elrendezésre rá lehessen húzni egy *uniformizáló törvényt*. Weis István az utóbbit választotta. Törvényjavaslata 1. §-ával, melyben az új község-határokat expressis verbis szorítja 50, illetőleg 100 km² közé, *átlagos*, uniformizált község-típust kíván megteremteni, amely már alkalmas arra, hogy minden vonatkozásban azonos elvek alapján nyerjen szabályozást. Ha a szabályozás helyes voltában nem kételkednők is, más kérdés, hogy a gyakorlati élet mennyire bírja el a célzott átrendezést.

A most már területben és lélekszámban megerősödött község Weis István szerint alkalmasnak látszik arra, hogy átvegye a járás első fokú közigazgatási teendőit. Ezen a gondolaton alapszik a *járási tagozat megszüntetése*.

A járási főszolgabíró u. i. *községi* vonatkozásban részben felügyelő, részben közvetítő szerv. A felügyelői „működést vármegyei központi tisztviselők helyszínén is ugyanannyi fáradsággal és ugyanannyi költséggel elláthatják, ami azzal az előnnyel jár, hogy így a törvényhatóság első tisztviselőjének és központi önkormányzati képviselőjének közvetlen észleletük lehet a községi ügyekről. A járási hatóság másik feladata községi vonatkozásban a közvetítés, amire most már annál kevésbbé van szükség, mert a főiskolai minősítésű községi jegyző jelentésében a vármegye központi szervei jobban megbízhatnak, mint a községi törvény meghozatala idején működött kisebb minősítésű jegyző szakvéleményében.” (52. l.)

A javaslat indokolásának egyéb részei szervesen illeszkednek bele az érintett két vezérmotivumba s kiegészítik azt csakúgy, mint ahogy a javaslat két alappillére és egyéb rendelkezései szerves egészet alkotnak.

Ezekután vizsgáljuk meg azt, hogy a törvény végrehajtása hogy festene a valóságban s a végrehajtás célozta eredmények mellett még milyen újabb problémák napvilágra kerülésével is kell számolnunk.

III. A kísérleti végrehajtás területéül Komárom vármegyét választottuk. Átlagos községek létrehozásáról lévén szó, ez a választás nem önkényes, hanem az adottságokat tekintve, egyenesen indokolt. Weis u. i. javaslatának indokolásában a következőket mondja: „A magyar községi jog eszményi átlagközséget tekint szembe előtt; hivatalos megállapítás szerint azonban az országos átlagnak megfelelő községek nagyobb számmal csak Esztergom és Komárom vármegyében vannak.” (48. l.) Természetszerűen hihetjük, hogy ahol a községek már úgyis átlag körül mozognak, ott a *legkönnyebb* a Weis István által megkövetelt átlagot is megteremteni.

A) Nézzük először a jelenleg *meglévő tényleges helyzetet*. Komárom vármegyében az 1939–40-ben foganatosított *község-egyesítések* (!) után a 6 járásban összesen 158 község van. Ezek közül 48 *nagyközség*, 110 pedig *kisközség*, az utóbbi 54 *körjegyző-*

ségbe tömörítve. Megyei város nincs a vármegyében, Komárom pedig mint törvényhatósági város egyáltalán nem rendelkezik olyan területtel, ami úgynevezett tanyai községalkotás szempontjából számba jöhetne. Van egy járása a vármegyének, — a Somorjai —, amelyben egyáltalán nincs nagyközség. Még a járási székhely is kisközség.

A Dunaszerdahelyi járás 47 (az egyesítések előtt 70!) községéből is csak 3 a nagyközség.

Ha már most azt nézzük, hogy a Weis István által megkívánt legkisebb községhatárnak is legalább 50 km² területtel kell rendelkezni, ami kerekén 8.600 katasztrális hold területnek felel meg, akkor a 82 közigazgatási egység (48 nagyközség és 34 körjegyzőség) a következőképen oszlik meg:

1. A 48 nagyközség közül *csak 12 felel meg e területi minimumnak, 35 messze alatta marad, míg egyetlen egy (Guta) felette van a területi maximumnak.*

2. A 34 körjegyzőség közül (egy községnek véve egy körjegyzőséget) pedig csak 14 éri el a területi minimumot, 20 körjegyzőség alatta marad. (!) *Ez más szavakkal annyit jelent, hogy Komárom vármegye közigazgatási egységeinek kétharmada nem rendelkezik akkora határrésszel, amekkora a Weis-féle minimális területi követelményeknek megfelelő.*

Mivel az említett és a követelményeknek megfelelő 26 közigazgatási egység nem választható el a fennmaradó 56-tól, mert területileg az utóbbiak közé van szétszórtnan beékelve, nem kínálkozik más lehetőség a törvény végrehajtására, mint részben a mértéket megütő községekből való átcsatolással, főleg azonban a területi minimum alatt maradó közigazgatási egységek összekapcsolásával megteremteni a szükséges területű új községeket.

B) *Végrehajtás utáni helyzet.* Ezt az átcsatolást, illetőleg összekapcsolást egyrészt Weis István előírásainak megfelelően. — tehát figyelemmel a gazdasági, közművelődési, egyházi, közlekedési, néprajzi és régi körjegyzőségi kapcsolatokra — másrészt pedig egyéb helyi adottságokra (hegyvidéki és fekvés szerinti tagolódás) való tekintettel is a körülmények 100%-os ismeretében a törvény szellemében hajtottuk végre. Ha ezt a törvényt tényleg végre kellene egyszer hajtani, aligha jöhetne ki más elrendezés, mint amit a mi ceruzánk rajzolt ki a térképen. A mondott szempontok figyelembevételét természetesen rendkívüli nagy mértékben megnehezítette a községhatárok minimálása, illetve maximálása, ami végeredményben, nemcsak a törvény szellemében, de annak észszerű végrehajtásában is döntő tényezőnek tekinthető. *Az elméleti végrehajtás szerint a jövőben Komárom vármegye összesen 51 községre tagolódnék.* (A bánya-községek indokolt megyei városi fokozatra való emelése esetén 50 községre.) Vagyis a jelenlegi községek száma több, mint *kétharmadával* csökkenne! A volt 82 közigazgatási egység közül (48 nagyközség és 34 körjegyzőség) csak 10 nagyközség és 8 körjegyzőség területe marad érintetlen. A többi szétkapcsolódik, átrendeződik. Az új község-határok tényleg *átlagos* nagyságúak s 12.000 kat. hold körül kristá-

lyosodnak ki. Alig van község, amely közvetlenül a minimum, illetőleg maximum határa körül járna. Az eredmény tehát azt mutatja, hogy a törvényjavaslat elvileg végrehajtható.

Célszerű azonban itt rámutatni arra, hogy már a végrehajtás során merülhetnek fel olyan nehézségek, amelyekre a törvényjavaslat szerzője aligha gondolt. Hogy csak egy példát említsünk, ott van Pest vármegye Központi járása a maga sok községével, azonban annál kevesebb területével.

Mivel Weis István a törvényjavaslatában kivételt nem tesz, itt is területátcsatolással, illetőleg községek összekapcsolásával lehet megteremteni a megfelelő területnagysággal rendelkező új községet. Azonban alighanem gondolkozóba fog mindenkit a törvényjavaslat végrehajtását illetően ejteni az a körülmény, hogy *Albertfalva, Budaörs, Budatétény, Csepel és Nagytétény területe együttesen ad egy a követelményeknek megfelelő község-területet* (összesen 11.000 kat. hold). Az így létrejövő község lakóinak száma 45.000 volna. Nagy kérdés, hogy hova tennők a központot, még akkor is, ha megyei városi rangra emelnők ezt a községet. S nem valószínű, hogy ez volna az egyetlen ilyen felmerülő eset.

IV. Hátra van még, hogy a törvény végrehajtása után Komárom vármegyében létrejött új közigazgatási szervezeti berendezkedést az *eredményesség, a fokozatos haladás szempontjából* is vizsgálat alá vegyük. Az eredményesség kutatást 1. *szervezéstudományi, 2. gazdasági és 3. társadalompolitikai síkon kell fogatnatosítanunk.*

1. *A szervezéstudományi sík.* Ez eddig a közigazgatási berendezkedés problémájában, legalább is nálunk, ismeretlen tényező. Ez azonban nem indokolja, hogy a jövőben ne vegyünk róla tudomást. Szervezéstudományi szempontból azt a kérdést tehetjük fel, hogy tulajdonképpen *hány közvetlen alárendeltje is lehet egy főnöknek, akik mellett szorosabb értelemben vett főnöki funkció-ról, vezetésről, munkaösszefogásról, irányításról még egyáltalán szó lehet.*

Komárom vármegyében a törvény végrehajtása előtt 6 főszolgabíró volt, mint az alispán közvetlen alárendeltje. Ha a szervezéstudomány eddigi elfogadott eredményeit vizsgáljuk, azt kell leszögeznünk, hogy már ez a szám is valamivel felette van annak, ami *komolyan vett vezetés* szempontjából reálisan szóba jöhet. U. i. szervezési és ezen túlmenőleg *vezetési* szempontból nemcsak azt a kapcsolatot kell figyelembe venni, ami közvetlenül a főnök és alárendeltje közt van, (közvetlen „egyes kapcsolat“), hanem tekintettel kell lenni azokra a kapcsolatokra is, amelyek egyrészt az alárendeltek közt (úgynevezett „keresztkapcsolatok“), másrészt pedig a főnök és az alárendeltek csoportja közt vannak (közvetlen „csoportkapcsolatok“). Ezeket a kapcsolatokat is figyelembe véve már 5 közvetlen alárendelt esetében is 100-nál több azoknak a viszonylatoknak a száma, amelyek a főnök vezetési munkakörébe tartoznak.¹ Ha pedig az alkalmazottak száma az 5-öt meg-

¹ Lásd bővebben: Közigazgatástudomány. III. évfolyam. 2. sz. *Magyary Zoltán*: „Hány közvetlen alárendeltje lehet egy főnöknek?“

haladja, a figyelembe jövő kapcsolatok száma ugrásszerűen emelkedik. Arról természetesen szó sem lehet, hogy ezekből a kapcsolatokból egyiket, vagy másikat a főnök elhanyagolhatná, mert az egyrészt a munka összhangja, másrészt az eredményesség rovására menne. Magyarul: a főnök nem végezne főnöki munkát. Az tehát a helyzet, hogy már 6 alkalmazott esetében is könnyen lehet a vezetés irreális voltáról beszélni.

Az új törvény értelmében az elsőfokú hatóságot jelentő főszolgabírói hatáskör átmegy a község polgármesterére, akiknek száma a törvény végrehajtása után Komárom vm-ben 51 volna.

Ez másképpen azt jelenti, hogy 6 főszolgabíró helyett Komárom vármegye alispánjának 51 polgármesterrel kellene dolgoznia, 51 alárendelt munkáját kellene irányítania. Szemelőtt tartva a szervezéstudomány fentebb érintett alapelveit, nyugodtan állíthatjuk, *hogy itt vezetésről, a munka irányításáról, annak kézbe tartásáról beszélni nem lehet.* Az alispán csak *néveleg*, de semmi esetre sem *tényleg* volna ennek az 51 alárendeltnek a feje. Hiszen már 7 közvetlen alkalmazott esetében is a figyelembe veendő kapcsolatok száma 700, nem is beszélve 51 alkalmazottról, ahol ez a szám már csillagászati méreteket ölt.

Vezetésről még akkor sem lehetne szó, ha az alispán a polgármestereket újabb csoportokba osztaná s egyes csoportok és maga közé újabb főnököt iktatna be. U. i. szükségszerűen 5 polgármestert kellene legalább egy csoportba fogni s így is 10 közvetlen alárendelttel kellene dolgozni, ami még mindig túl van a reális vezethetőség határán és ez is csak azt jelentené, hogy a főszolgabírákat berendelnék a központba.

A szervezéstudomány eredményei ma már nem hanyagolhatók el a közigazgatás területén. A probléma a körül a kérdés körül kristályosodik ki, *hogy az alispán névleges vagy tényleges főnök legyen-e?* Ha az új közigazgatás az utóbbit akarja, akkor Weis István törvényjavaslata ebből a szempontból lényeges reformra szorul.

2. *Gazdasági szempontok.* Itt az a) *új utak*, b) *új épületek* kérdését és c) a megye lakossága egy részének *munkaidő veszteségét* kell érinteni.

a) *Az utak problémája.* Bármennyire is iparkodtunk Komárom vármegyében az új törvény szellemében létrehozni az új községeket, sok olyan átcsatolást kellett mégis foganatosítani, ami közlekedési szempontból egyáltalán nem volt alátámasztva. A régi körjegyzőségi kapcsolatok úgy ahogy el vannak utakkal látva. Ezeknek a kapcsolatoknak kényszerű megszakítása (mert máskülönben nem lett volna a törvény végrehajtható), azonban sok kis- és nem egy nagyközséget olyan új kapcsolatokba szorított, amelyhez ez ideig nem kötötte megfelelő út. (Pl. Szák és Dad, Várgesztes és Oroszlány, Hetény és Izsa, Marcelháza és Madar, Imely és Martos, Guta felső-rész és Bogya stb.) Nem mondunk sokat, ha csak hirtelenében is mintegy 200 km-re becsüljük azt az út hosszúságot, amit a törvény végrehajtása után azonnal meg kellene építeni. *Ez pedig km-ként 30.000 pengőjével számítoa*

6.000.000 pengőbe kerülne. Honnan kerülne elő ez az összeg hamarosan Komárom vármegyében? S nincs okunk hinni, hogy csak ez a megye küzdene a törvény végrehajtása után ezzel a problémával. Az már régen elfogadott álláspont, hogy a közigazgatási és piaci centrumnak együvé kell esni. Ha már most a megye lakosságának egyrésze szükségképen terelődik új közigazgatási centrumok felé, elkerülhetetlen, hogy gazdaságilag is ide terelődjék. Ehhez azonban utakra van szükség. Át sem tekinthető itt hirtelenében, hogy ennek a problémának a felszínre vetődése milyen megmozdulást idézhetne elő az ország költségvetésében.

b) *Épületek kérdése.* Bár a régi községi központok a végrehajtás során csaknem mind megmaradtak, a bővítéseket, javításokat, átalakításokat nem lehet elkerülni már csak azért sem, mert a megyében igen sok olyan községháza van, ami mai állapotában a jelenlegi forgalomnak sem elegendő. Fokozottabb forgalmat, amivel pedig a végrehajtás után számolni kell, még kevésbbé tudna kielégíteni. Ahol pedig új központ keletkezne (Doborgaz), ott természetesen új községháza is szükséges. Legalább fél millióra lehet becsülni az e téren szükséges összeget.

c) *Munkaidővesztés* (nemzetgazdasági szempontok). Az átrendezés következtében sok olyan község kerülne függő viszonyba s válna jelentőség nélküli „alközséggé”, amelynek önállósága eddig teljesen célszerű és indokolt volt. Érdemes megemlíteni, hogy ezek a részben fekvés, részben pedig területük miatt önállóságukat vesztett községek Komárom vármegye *leggazdagabb községei*. (Pl. *Hetény* becsatolódnék Izsához, *Madar* Marcelházához, *Martos* Imelyhez, *Vértessomló* Oroszlányhoz stb.) Ennek az volna a következménye, hogy azoknak a problémáknak, ügyeknek intézésére, amelyek eddig odahaza az önálló községben is megoldhatóak voltak, át kellene menni a nem egyszer elég távol fekvő központba. Tekintettel arra, hogy az ilyen ügyeket rendszerint a családfő végzi és pedig hétköznap, — tehát munkaidőben — ez a rendszerint egésznapra szóló *munkaidővesztés* az egyén saját kárán túlmenőleg nemzetgazdasági szempontból is hátrányosnak minősíthető. Amit odahaza egy óra alatt el lehetett intézni, az most a gyaloglás, helyesebben távolság következtében esetleg félnapot, vagy egy napot is igénybe vesz. (A napból visszamaradó időt már nem lehet gazdaságosan kihasználni!) Az átcsatolás (önállóság megszűnés!) mintegy 20 községet (körjegyzőséget) érint, kb. 75—80.000 lakóval, ami 15—20 ezer családnak felel meg. Ahányszor ez a 20 ezer családfő hivatalos ügyek intézésére kimozdul a községből, annyiszor 20 ezer munkanap ment veszendőbe nemzetgazdasági szempontból. Úgy hisszük: megfontolandó számok.

Azt sem lehet ellenvetésül felhozni, hogy most már az elsőfokú ügyek intézésére nem kell a járási központba menni, mert az elsőfokú hatóság vagy helyben van, vagy legalább is nincs olyan messze, mint eddig volt. Az így nyert idő tehát kárpótolja ez előbbieik során elszenvedett idővesztést. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy *átlagban tízszer megy a fél a jegyzőhöz, míg egyszer a fősolgabíróhoz.* Mikor pedig egyszer bemegy a fő-

szolgabíróhoz, akkor egyúttal gazdasági ügyeit is intézi, (eladás, vétel), mert a járási központ és a piac ugyanazon a helyen van.

5. *Társadalompolitikai szempontok.* Nincs kétség aziránt, hogy a homogén összetételű községek jobban fejlődnek, mint azok, amelyek heterogén elemekből tevődnek össze. Ezt helyesen látja Weis István is, amikor a végrehajtással kapcsolatban a következőket mondja: „A csoportosításnál a gazdasági, közművelődési, egyházi, közlekedési, néprajzi viszonyokra is figyelemmel kell lenni.” A községek fekvése és a határok kategórikus meghatározása azonban parancsolólag törte át ezeket a vezető és figyelmen kívül nem hagyható szempontokat. S így elkerülhetetlen volt az a csoportosítás, amelyben nagyon szegény és nagyon gazdag (Várgesztes és Vértessomló), magyar és német (Oroszlány egyfelől — másfelől Vértessomló és Várgesztes), katolikus és református (Imely és Martos) községek kerültek szerves összeköttetésbe. Aki ismeri a község életében ezeket az ellentéteket, csak az tudja igazában átlátni, hogy milyen követelményekkel járnak ezek a nem kívánatos kapcsolatok. Nagyon érdekes megjegyezni, amint azt már a fentebbiek során is tettük, hogy Komárom vármegyében éppen a leggazdagabb községek veszítették el önállóságukat s lettek függvényei náluknál jóval szegényebb és éppen ellentétes beállítású községeknek. (Hetény—Madar—Martos). Más megoldási lehetőség azonban nem kínálkozott a törvényjavaslat végrehajtására.

Természetesen mondani sem kell, hogy ennek a csoportosításnak a községi képviselőtestület összetételében, s örökösnek ígérkező harcában meg lesznek a szomorú következményei. S ezt bármennyire látja is a törvény végrehajtója, a tények parancsoló szava előtt neki is meg kell hajolnia.

Utoljára szólni kell röviden a tisztviselői kérdésről is. Komárom vármegyében jelenleg 82 jegyző, 96 segédjegyző, 6 főszolgabíró és 8 szolgabíró működik. A törvény hatálybalépése esetén tehát 192 fő kerülne rendelkezési állományba. Optimálisan számítva az újra való elhelyezkedési lehetőséget, mintegy 40% kényszernyugdíjazásával kellene számolni, a helyi elhelyezkedési lehetőségeket illetően. Nem tudjuk ugyan, hogy más megyében mi volna a helyzet a végrehajtás után, de nem csodálkoznánk rajta, ha az ország nyugdíjterhei nagy mértékben ugranának a végrehajtás következtében.

A közigazgatási reformnak, ha az tényleg reform — tehát haladás — akar lenni, az eredményesség jegyében kell megszületnie. Amikor a fentiek során Weis István javaslatának a hiányaira mutattunk rá, úgy hisszük, olyan szempontokat hoztunk a közigazgatási reformtervezet előkészítői tudomására, amiket egy haladottabb közigazgatás semmi szín alatt sem nélkülözhet.

SZANISZLÓ JÓZSEF.

TUDOMÁNY ÉS ÉLET.

X A budapesti városháza félforgalma.

Az új budapesti központi városháza szervezésével kapcsolatban Szendy Károly polgármester félforgalomszámlálást végeztetett. A számlálás 1940. évi december hó 10-én kedden, 12-én, csütörtökön, és 14-én szombaton folyt le akként, hogy a központi városháza épületében minden a kapualjából nyíló folyosó, illetve lépcsőház küszöbén álltak az ellenőrök és számlálták a bejövőket. Ezzel a számlálási móddal biztosítva volt, hogy nem kerültek a felvettek közé azok, akik a városháza épületén csak átjártak, vagy az udvarán lévő vásárcsarnokba mentek. A számlálás kiterjedt az elektromosművek, a gázművek és a vízművek mai épületeire is, amelyek a tervek szerint az új központi városházával egy épülettömbbe fognak kerülni.

Az eredményt a következő adatok mutatják:

	December 10. kedd,		12. csütörtök,		14 szombat	
	hivatali személy	ügyfél	hivatali személy	ügyfél	hivatali személy	ügyfél
Központi városháza	2300	9327	2300	8928	2300	4752
Elektromos művek	600	469	600	516	600	365
Gázművek	659	2458	659	2202	659	1687
Vízművek	365	215	392	178	369	158
Összesen:	3924	12.469	3951	11.824	3928	6962

A félforgalom napi átlaga tehát kb. 12.000. Évente 298 munkanapot véve számításba, ez egész évre átszámítva 3.5 milliónyi félforgalomnak felel meg. Ez azt jelenti, hogy a főváros minden lakosa évente átlag 3 és $\frac{1}{2}$ -szer fordul meg a városházán.

A városháza az a közigazgatási épület, amelyben a nagy félforgalom természetes, mert az a helyhatóság székhelye, amely a közigazgatás és az emberek közti érintkezési felület. Ezért a városháza helyének kiválasztásánál a közönség érdekére és kényelmére napjainkban nagyobb figyelemmel kell lenni, mint bármely más épületnél.

MAGYARY ZOLTÁN.

KÖNYVSZEMLE.

Wünscher Frigyes: Szervezett agrárértékesítés. (Bp. 1940. Csáthy F., 264 old.)

A könyv a gazdaságpolitikai irányváltás vizsgálatából indul ki, amely az ú. n. liberális-kapitalista gazdasági rendszernek a világháború óta mindenütt nyilvánvaló nehézségeiből megállapítja, hogy eredményes gazdálkodás két hajtóerőnek: az egészséges nyereszkezési ösztönnek és az egészséges szabadversenynek

érvényesülése nélkül el nem képzelhető. Kimutatja azonban mind a két elv elfajulásának jelenségeit és rámutat a szervezési hibákra, sokszor a szervezés hiányára. A munka a békés fejlődést akarja szolgálni, amelynek útja a termelés értékesítésének a közérdeknek megfelelő szabályozása.

A külföldi (német, olasz, angol, francia, svájci) reformtörekvések világos áttekintése után részletesen tárgyalja a magyar fűszerpaprika-értékesítést. Ez Magyarországon kb. 15.000 családnak ad megélhetést. Részletes tanulmányozásra azért kínálkozik, mert a fűszerpaprika értékesítése 1934-ig teljesen a liberális elvek szerint történt, viszont azóta a szervezetségnek gyakorlatilag elérhető legnagyobb foka lépett e téren életbe. A kormány abban az évben Szeged és Kalocsa körzetét, 1938. óta pedig Érsekújvár körzetét is zárt területté nyilvánította, ott a termelést engedélyhez kötötte, a termelőket pedig mindhárom körzetben szövetségek létesítésére kötelezte. A szövetségek érdekképviselői szervek, működésüket kiegészíti minden körzetben egy-egy „Fűszerpaprika termelői, kikészítői és értékesítő Szövetkezet, továbbá a „Magyar Fűszerpaprikát Értékesítő Központi Szövetkezet“ (Paprika-Központ), amelyek a Hangya kötelekbe tartoznak. Mindezeknek a szerveknek jogállása akként van megállapítva, hogy a közérdekű cél érdekében a közigazgatás kellő befolyását biztosítsa. Így olyan alakulat jön létre, amely a kereskedelmi törvénynek közigazgatási jogszabályokkal való kombinációjából áll elő és amelyet ezért *vegyesjellegű kereskedelmi társaságnak* nevezünk. Számos más mezőgazdasági cikk értékesítése is hasonló módon van már nálunk is megszervezve, bár a fűszerpaprikáéhoz hasonló — a termeléstől az értékesítésig terjedő teljes termelési ciklusra kiterjedő — szabályozásra több példa még nincs. A búza, gyapju, burgonya, vöröses fokhagyma, magvak, tej és tejtermékek, kamilla, tojás, baromfi, baromfi-termék és lóttvad, marha és sertés, bor, ló, gyümölcs és főzelékek értékesítésével különböző vegyesjellegű vagy közérdekűnek nevezett kereskedelmi társaságokat bíztak meg. (Futura, a Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi R. T., Mezőgazdasági Termelők Egyesült Szövetkezete, Belföldi Burgonyakereskedelmi Egyesülés, a Magyar Burgonya Kiviteli Egyesülés, Magyar Vetőmagkiviteli R. T., Magyar Hüvelyes- és Olajosmag Kiviteli Egyesülés, az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ, a Magyar Tollkiviteli Egyesülés, a Kooperatíva Magyar Kamilla Iroda, a Lóttvadkiviteli Egyesülés Szövetkezet, Magyar Mezőgazdák Szövetkezete, Magyar Állat és Állati Termékek Kiviteli Szövetkezete, a Magyar Szőlősgazdák Országos Borértékesítő Szövetkezete, 2. MEGA Szövetkezet, (Magyar Hegyvidéki Bortermelők Értékesítő Szövetkezete), a Lóértékesítő Szövetkezet, a Magyar Gyümölcskiviteli Egyesülés és a Gyümölcs Kiviteli Szövetkezet, amelyek nagyrésze a Hangya Szövetkezeti Központ kötelekbe tartozik.)

A mű az agrár értékesítés megszervezésének közös céljait és eszközeit a tárgyalt példák alapján induktíve a következőkben állapítja meg:

1. A túltermelés megakadályozása, mert aránylag kis túltermelés sokszor aránytalanul nagy árzuhanást von maga után.

2. A termelők számára való tőkebiztosítás nemcsak készpénztőke, hanem raktárak, hordók, szárítók, feldolgozó telepek stb. alakjában.

3. Minőségbiztosítás, hogy az eladási piacokon bizalommal legyenek a termelt áruval szemben.

4. Árbiztosítás avégből, hogy a termelő a termelési költségeket és munkájának egyenértékét mindenkor megkapja.

5. Az értékesítés megszervezése. Az egységes irányítás csak úgy érhető el, ha az értékesítésre kijelölt szerv a bel- és külföldi értékesítést a közérdeknek megfelelően irányíthatja és az előírt keretek közé szoríthatja. Erre az ú. n. vegyes jellegű szövetkezetek a legalkalmasabbak, amelyek a tőkének csupán korlátozott

kamatjövedelmet óhajtanak biztosítani és minden intézkedésükkel a köz szolgálatában és annak ellenőrzése alatt állnak.

6. A szövetkezeteknek feladata az is, hogy a rendelkezésükre álló anyagi eszközökkel mindent elkövessenek a termelés javítására, olcsóbbá tételére, az áruközvetítés gazdaságosabbá tételére, a fogyasztók minél jobb kiszolgálására. Erre a célra a szövetkezetek kulturális berendezéseket, kultúrházakat, gazdaköröket, könyvtárakat saját eszközeikkel fejlesztenek.

A könyv szerzője a Hangya vezérigazgatója. A paprikatermelésnek a könyvben ismertetett megszervezését a Hangya végezte el. A szerző a gazdasági élet irányításának szervezésében gyakorlati tapasztalatokkal is bír. A gazdasági élet állami irányításának kérdését tehát könyvében elvi szempontból tárgyalja, úgy azonban, hogy a gazdasági életnek általa jól ismert tényeiből indul ki és az azokból támadó kérdésekre ad választ. A műnek szakirodalmunkban kiváló jelentősége az, hogy a gazdasági élet állami irányításában, amelynek szükségességéről meg van győződve, felismeri a közgazdasági és közigazgatási tényező egyenlő fontosságát és minden eddiginél mélyrehatóbban mutatta ki kapcsolataikat. Nagymértékben előmozdítja közgazdasági oldalról azoknak a problémáknak elméleti és gyakorlati megoldását, amelyek a közgazdaság és közigazgatás egymást metsző köreinek közös területén merülnek fel és ezért sem az egyik, sem a másik szögéből való egyoldalú tárgyalásuk helytálló eredményre nem vezethet.

Magyary Zoltán

A szociális vármegye. A Komáromvármegyei Közjóléti és Gazdasági Szövetkezet működése. Bp., 1941. 120 old. és 30 melléklet. (A Magyar Közigazgatástudományi Intézet 33. sz. kiadványa.)

Az 1941. január havában megjelent munka Magyary Zoltán, Kiss István és Szaniszló József feldolgozásában a *Komárom Vármegyei Közjóléti és Gazdasági Szövetkezet* féléves tevékenységét, annak eredményét s főleg azt a *módszert* ismerteti, ahogyan ez a tevékenység megszervezést nyert.

A Komárom Vármegyei Közjóléti és Gazdasági Szövetkezet szervezési munkáit, mint arról a *Közigazgatástudomány* annak idején beszámolt,¹ az Intézet vállalta. Erre a célra átengedte a Szövetkezet igazgatójával egy évre Kiss Istvánt, az Intézet tanárságát, s a vármegye közjóléti előadójaul Szaniszló Józsefet, az Intézet belső munkatársát. A feladat olyan úttörő munka megalkotása volt, amit az egymásután megalakuló vármegyei közjóléti szövetkezetek *módszer* tekintetében minden további nélkül használni tudnak.

A rendelkezésre álló idő nagyon csekély, alig félesztendő volt. Ezt az időt is rendkívüli események nehezítették. Két és félhónapig a közjóléti előadó katonai szolgálata miatt Kiss István egészen egyedül dolgozott. De azért a *szervező* munka be-

¹ Közigazgatástudomány. III. évf. 1940. 360—362. old.

fejeződött s az eredmény lassan, de biztosan bontakozik ki. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy éppen az idő rövidege és a rendkívüli körülmények miatt *nem is a Szövetkezet működésének eredményén van a hangsúly, hanem magának a szervezésnek a kérdésén, amitől függ, hogy a közjóléti szövetkezetek egyáltalán tudnak-e majd eredményesen működni.*

A megjelent könyv ennek a szervezésnek az alapelveit tartalmazza. Benne van minden szempont, amivel hasonló jellegű szervek létrejövetelében és munkájában számolni kell. Ugyanakkor magában foglalja azokat a nyomtatványokat is, amikkel a Szövetkezet a *gyakorlati* életben máris dolgozik, valamint azokat a térképeket, amelyek nélkül szociálpolitikai tevékenységet eredményesen folytatni nem lehet. Készen ad tehát egy kidolgozott módszert, amit csak át kell ültetni a különböző megyei adottságokra.

Mindenesetre úttörő munka, amely főleg azok számára nélkülözhetetlen, akik hasonló munkakörben fognak működni.

—őj—

Városfejlesztés, városrendezés, városépítés. (Az V. közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai.) Bp. 1940. M. Kir. Állami Nyomda, 752 old.

A korszerű közszolgálat útja XI. köteteként a m. kir. belügyminiszter — *Mártonffy Károly* szerkesztésében — fenti címen tette közzé az V. közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásait. Az előadásokat a városrendezésről és az építés ügyéről alkotott 1937 : VI. törvénycikk sikeres végrehajtása érdekében rendezte a belügyminiszter, a városok műszaki tisztviselői részére. A továbbképző tanfolyam célja az volt, hogy a városrendezési és építésügyi aránylag fiatal tudományág alapismereteit megismertesse a gyakorlati közigazgatás szakközegeivel, mert a helyi viszonyok figyelembevételével, alapjában, kell egységessé tenni a vonatkozó szabályok alkalmazását. A tanfolyamon 87 hallgató vett részt. A nagy gonddal és körültekintéssel kiválasztott előadók — akiknél ez alkalommal a fiatalabb évfjakatok is szép számmal jutottak képviselőhez — a városfejlesztés, a városrendezés és városépítés csaknem minden közigazgatási — műszaki vonatkozású jelentősebb kérdését ismertették, illetve részletekbenően tárgyalták a fontosabb tárgyköröket, terveket és munkákat.

A kiadványt *Varga József* miniszternek a tanfolyam 1939. november 5-én tartott ünnepélyes megnyitó ülésén elhangzott előadása — a mérnök szerepe a közigazgatásban — vezeti be. A mérnök és jogász társadalom olyan együttműködését kívánja, amelynél az egyénnek Isten adta tehetségét nem kötözik be a jól, vagy kevésbé jól megszerzett diplomák Prokrustes ágyába. Felemeli szavát a hatáskör vadászata ellen.

Maga a kiadvány kilenc főrésze tagozódik:

Az I. részben a városrendezéssel kapcsolatos általános kérdésekkel foglalkoznak. A mérnöki és orvosi munka kapcsolatait *Johan Béla* világítja meg. *Magyar Zoltán* várospolitikai címen tartott előadása a főnöki funkciót és a város fogalmát boncolja. Bírálja a meglévő állapotokat és új gondolatokat

ébreszt a közigazgatás megújítására. A további előadások tárgya: a korszerű városrendezés alapelvei (*Warga László*), közigazgatásunk területi beosztásának országos rendezése (*Benisch Arthur*), a magyar városrendezés eszközei és feladatai (*Bierbauer Virgíl*), és a városias fejlődés mozgató erői (*Rihmer Pál*).

A II. csoportban 15 dolgozat foglalkozik a városrendezés előkészítésével és végrehajtásával. *Tattay Pál* „Műszaki városkép” című értékes dolgozata a városfejlesztési tervvel, a grafikus feldolgozások fontosságával foglalkozik és a *Magyar Közigazgatástudományi Intézet* országos városi adatgyűjtését ismerteti, számos melléklettel. Foglalkozik az összetett településekkel, a budapesti település vizsgálatával, megadja 115 budapestkörnyéki község fejlődési adatait és jellegzetes indexszámait. Eredeti módon foglalkoznak a városrendezéshez szükséges adatok gyűjtésével és felhasználásával (*Hergár Viktor*), a városkörnyék-vizsgálat szerepével a városépítésben (*Pálfy-Budinszky Endre*) és a városrendezési terv és városfejlesztéssel (*Krompecher György*). Más előadók a Fővárosi Közmunkák Tanácsának szerepét, a magyar városok felmérését, ingatlanok felosztását, egyes városok városrendezési kérdéseit ismertetik.

A III. rész a városrendezés jogi és közigazgatási vonatkozásait tárgyalja. A városrendezésről és az építésügyről szóló törvényt *Harrer Ferenc* ismerteti, az építésügyi igazgatásról *Sass Elemér* értekezik. Ismertetik az építésügyi szabályzatot (*Fodor Sándor*), a kisajátítási jogot (*Zubriczky József*), a városrendezési igazgatást (*Majorossy Gyula*) és az építésrendőri eljárást (*Helle László*).

A IV. fejezetben a városrendezés pénzügyi és gazdasági kérdéseit vizsgálják. Vitéz *Surányi-Unger Tivadar* érdekes módon tárgyalja a városrendezés és nemzetgazdaság kapcsolatait, a termelési és jövedelemeloszlási hatásokat, a pénz- és hitelpolitikai összefüggéseket, valamint a városrendezés helyes időpontjának megválasztását. *Szaplonczay Ödön* a városfejlesztést és a városfejlesztés pénzügyi eszközeit, *Messik Géza* pedig a telekgazdálkodási szempontokat világítja meg.

Az V. csoport közlekedési kérdéseket tárgyal. *Ruisz Rezső* alapos dolgozatában a közforgalmi szempontokra vetít éles fényt a városrendezésnél. *Viola Rezső* a városi utépítés technikáját, *Álgyay-Hubert Pál* a városok közötti közlekedését, *Babarczy István* a székesfőváros és környéke közlekedési politikáját ismertetik. Nagy-Budapest főforgalmi úthálózata (*Lázár Jenő*), a nagyvárosok különleges áramlása (*Kaffka Péter*), a forgalom követelményei a városrendezési tervben (*Münnich Aladár*) tartoznak ebbe a csoportba.

A VI. rész a városrendezés különleges szempontjaié. 13 előadás ismerteti a városstatisztikai szolgálat szervezetét, a városrendezés építőművészi vonatkozásait, az esztétikai szempontokat a magyar vidéki városok képeinek kialakításánál, a városrendezés és légtelenség kérdését, a lakáspolitikát és a városrendezés vonatkozásait, a kertészetet stb.

A VII., azaz a városi üzemi fejezetben *Morvay Enàre* a városrendezés és közüzemi politika kérdését vizsgálja átfogóan. A székesfőváros nagyüzemeinek vezérigazgatói az elektromos-, gáz- és vízműveket ismertetik, *Karay Kálmán* Vác városi üzemi gazdálkodásának jogi kereteit és a gazdálkodás eredményeit mutatja be.

A VIII. fejezet a városrendezésre vonatkozó fontosabb jogszabályok gyűjteményét adja. A IX. csoportban a városépítés magyar irodalmát közli *Pálfy-Budinszky Endre*, a napilapokban és ujságszerű folyóiratokban megjelent cikkek nélkül. A városépítés fogalmát kissé tágabban értelmezve felvette mindazt, aminek megismertetését a városépítéssel foglalkozók számára hasznosnak vélte. A belügyminiszternek a tanfolyam megrendezésére vonatkozó körrendelete az V. közigazgatási továbbképző tanfolyam hallgatóiról készített kimutatás és névmutató zárja be az igen értékes kiadványt, melynek sajtó alá rendezését *Tattay Pál* végezte.

Horváth Kálmán

kijelölhet. Ha nincs szolgálati főhatóság, akkor a szolgálati előljárót a birodalmi belügyminiszter jelöli ki.

(5) A tisztviselő arra a hónapra, melyben várakozási állományba helyezték, valamint a reá következő három hónapra a betöltött hivatala utáni szolgálati illetményeket élvezi, kivéve a szolgálati kiadások fedezésére megállapított járandóságokat (*Dienstaufwandkosten*), melyek csak a várakozási állomány megkezdéséig járnak. A várakozási állomány megkezdése után a tisztviselő a fizetési korfokokozatokban csak a 48. §-ban meghatározott foglalkoztatása esetén emelkedik.

(4) Ha a tisztviselő szolgálati illetményeinek megszűnése előtt egyideig közszolgálatban való foglalkoztatásból (127. §. 4. bek.) eredő jövedelmet is élvez, úgy ezen jövedelmek találkozása idejére a szolgálati illetményeket ezen utóbbi jövedelem összegével csökkenteni kell.

(5) Azon idő eltelte után, mely alatt a rendes szolgálati illetmények folyósíthatók voltak, a tisztviselő a várakozási állomány idejére a VIII. fejezetben meghatározott várakozási illetményt (*Wartegeld*) élvezi.

47. §. (1) Az esetben, ha a tisztviselőre a közvetett vagy közvetlen birodalmi közszolgálatban olyan eddigi hivatali pályafutásával azonos vagy legalább azzal egyenértékű hivatalt ruháznak rá, amely nem tartozik legalább olyan végtörzsilletményű fizetési csoportba, mint előző hivatala volt, úgy megtartja eddigi törzsilletményét (55. §. 1. bek. 3. tétel) és a fizetési korfokokozatokban emelkedik. Az eddig szolgálatadó köteles felhívásra a régi és az új szolgálati illetmények közti különbséget az új szolgálatadónak megtéríteni.

(2) A tisztviselő közvetlen szolgálatadójával szemben köteles az ilyen hivatali megbízást elvállalni, ha ezáltal az ő általános tisztviselői jogállása nem szenved hátrányos változást.

48. §. (1) Az esetben, ha a tisztviselőt átmenetileg a közvetlen vagy közvetett birodalmi közszolgálatban szak-képzettségének megfelelő szolgálati körben teljes mértékben foglalkoztatják, úgy a várakozási illetményei megállapításának alapjául szolgáló törzsilletményét (86., 87. §§.) és az alkalmazása alatt számára megnyitott szolgálati kórpótlékokat élvezi.

(2) A tisztviselő közvetlen szolgálatadójával szemben köteles az ideiglenes foglalkoztatásra szóló behívásnak

eleget tenni, ha számára az 1. bekezdésben meghatározott foglalkoztatást lakóhelyén legalább három hónapra, lakóhelyén kívül pedig legalább hat hónapra írásban biztosítják.

49. §. A várakozási állomány befejeződik,

1. ha a tisztviselőre új hivatalt ruháznak,

2. ha a tisztviselői jogviszony megszűnik.

VII. FEJEZET.

A tisztviselői jogviszony megszűnése.

50. §. (1) Az elhalálozás esetén kívül a tisztviselői jogviszony megszűnik 1. kiválás,

2. elbocsátás,

3. nyugállományba helyezés.

4. szolgálatból való eltávolítás útján.

(2) A szolgálatból való eltávolítás eseteit a birodalmi szolgálati fegyelmi rendtartás szabályozza.

1. Kiválás a tisztviselői jogviszonyból.

a) A birodalmi polgárjog elvesztése.

51. §. A tisztviselő kiválik a tisztviselői jogviszonyból birodalmi polgárjogának elvesztése napjával. A szolgálati főhatóság egyetértésben a birodalmi belügyminiszterrel a tisztviselői jogviszony fenntartását elrendelheti.

b) A lakóhely külföldre helyezése.

52. §. (1) A tisztviselő kiválik a tisztviselői jogviszonyból, ha lakóhelyét vagy huzamos tartózkodási helyét szolgálati főhatóságának engedélye nélkül a Német Birodalmon kívül választja meg.

(2) A szolgálati főhatóság dönt végérvényesen afelől, hogy az 1. bek. feltételei fennforognak-e. Ő állapítja meg végérvényesen a tisztviselői jogviszonyból való kiválás napját is.

c) Büntetőbírói ítélet

53. §. Az a tisztviselő, akit halálra, fegyházbüntetésre, szándékos bűncselekmény miatt egy évi, vagy azt meghaladó tartamu fogházbüntetésre, vagy szándékosan elkövetett felségsértő, ill. hazaáruló cselekményért fogházbüntetésre ítélnék, a büntető ítélet jogerőre emelkedésével a tisztviselői jogviszonyból kiválik. Ugyan-

¹ Német tisztviselőtörvény. (Második közlemény.)

ilyen következménnyel jár a polgári becsületvesztés, vagy a közhivatal betöltésére való képtelenség kimondása is.

54. § (1) A büntető ítélet közszolgálati jogi következményei tekintetében a kegyelmi jog a Vezér és birodalmi kancellárt illeti, ki e jogát személyesen gyakorolja, vagy azt más szervre ruházza át.

(2) Az esetben, ha kegyelmi uton egész terjedelmében megszüntetik a büntető ítéletnek azon közszolgálati jogi következményeit, melyek folytán a tisztviselő a tisztviselői jogviszonyból kivált, ennek ugyanolyan hatása van, mintha az ítélet helyébe újrafelvételi eljárás során olyan új ítélet lépett volna amely a fentebbi következményeket nem vonja maga után.

55. § (1) Ha azon ítélet helyébe, melynek következtében a tisztviselő a tisztviselői jogviszonyból kivált, újrafelvételi eljárás során olyan új ítélet lép, mely ilyen következményeket maga után nem von, úgy az elítéltet a megváltoztatott határozat jogerejétől, ill. a törvényi rendelkezések folytán bekövetkezett részbeni illetményvisszatartástól számítva azok a szolgálati illetmények illetik meg, amelyeket megkapott volna, ha a hatályon kívül helyezett ítélet az új ítéletnek megfelelt volna; a nyugdíjba beszámítható szolgálati ideje úgy számítandó, mintha a tisztviselői jogviszonyból nem vált volna ki.

(2) Az elítélt az újrafelvételi eljárás során hozott határozat jogerejétől számítva a várakozási állományba helyezett tisztviselő jogállásával bír, ha időközben a szolgálati korhatárt még el nem érte, ill. hivatali ideje még le nem járt; illetményei az 1. bek. rendelkezései szerint alakulnak.

(3) Nem alkalmazhatók az 1. és 2. bek. rendelkezései oly esetben, ha a tisztviselőt a tisztviselői jogviszonyból való kiválását maga után vonó ítélet után olyan további büntetésre ítélik, mely a kiválást szintén maga után vonná, ha ő még tisztviselő lett volna.

(4) Az esetben, ha az újrafelvételi eljárás során megállapított tényállás alapján, vagy a tisztviselőnek a tisztviselői jogviszonyból való kiválását maga után vonó ítélet után hozott más jogerős büntető ítélet alapján a tisztviselőnek a szolgálatból való eltávolítása indokoltnak látszik, úgy e célból a fegyelmi eljárás folyamatba tehető. Ha az eljárást az újrafelvételi

eljárás során hozott ítéletben megállapított tényállás alapján teszik folyamatba, a tisztviselőt az 1. bek. értelmében megillető illetmények viszszatarthatók; elveszti az 1. és 2. bekezdésben meghatározott igényét a hatályon kívül helyezett határozat jogerejétől számítva, ha a szolgálatból való eltávolítását kimondják. Ha a fegyelmi eljárást új büntető ítélet alapján teszik folyamatba, a tisztviselőt az 1. bek. alapján megillető illetmények ezen büntető ítélet jogerejétől számítva tarthatók vissza; elveszti az 1. és 2. bekezdésben meghatározott igényét ugyanezen időponttól, ha a szolgálatból való eltávolítását kimondják.

(5) Ha az új ítéletben megállapított tényállás vagy a megváltoztatott határozat hozatala után elkövetett új bűncselekmény, vagy más törvényi rendelkezés a tisztviselői jogviszony megszüntetését indokolta tette volna, úgy a szolgálati főhatóság végérvényesen eldönti, megszünt-e a tisztviselő jogviszony és ha igen, milyen időpontban. A tisztviselő az 1. bekezdésben meghatározott illetményeit eddig az időpontig kapja.

(6) Amennyiben az elítélt tisztviselő ezen rendelkezésekben meghatározott illetményeket élvezi, nem jogosult kártérítési igényre az újrafelvételi eljárás során felmentett egyének kártalanításáról szóló 1898. évi május 20-i törvény alapján (Reichsgesetzblatt, 545 old.) erre kötelezett szervekkel szemben.

(7) A tisztviselő egyéb munkajövedelmét és tartási járadékát az őt az 1. bek. rendelkezései szerint megillető szolgálati illetményekből le kell számítani; köteles a tisztviselő ezeket bevallani.

d) A kiválás következményei.

56. § A tisztviselő a tisztviselői jogviszonyból való kiválása esetén a szolgálati illetményekre és ellátásra vonatkozó igényeit elveszti; hivatali címét és a hivatallal kapcsolatban adományozott egyéb címeit nem használhatja, az egyenruhát nem viselheti.

2. A tisztviselői jogviszonyból való elbocsátás.

a) Az eskütétel megtagadása.

57. § El kell bocsátani azt a tisztviselőt, aki a törvényben előírt hűségesküt letenni vonakodik.

b) A hivatal további ellátásának

megtagadása a hivatali idő lejárta után.

58. §. El kell bocsátani a meghatározott időre kinevezett tisztviselőt, ha a szolgálati főhatóság megállapítja, hogy a 29. § 3. bekezdésében meghatározott kötelezettségének nem tett eleget; az elbocsátás a szolgálati idő lejártának napjától hatályos.

c) A tisztviselő vagy házastársa származása.

59. § (1) El kell bocsátani a tisztviselőt, ha kinevezése után megállapítást nyer, hogy ő vagy házastársa nem német- vagy rokonvérből származik, vagy ha kinevezése után a 25. § 2. bek. 2. tételében vagy 3. bekezdésében meghatározott jóváhagyás nélkül nem német vagy rokonvérből származó személlyel házasságot kötött. Nem alkalmazható ez a rendelkezés, ha kinevezésekor, ill. házasságkötésekor vétkeessége nélkül feltehető volt, hogy ő vagy házastársa német vagy rokonvérből származik.

(2) A 25. § 2. bek. 2. tétele és 3. bekezdése értelemszerűen alkalmazandó.

d) Kérelem.

60. § A tisztviselő bármikor kérheti elbocsátását. A kérelmet a szolgálati előjárónál írásban kell előterjeszteni. A nyilatkozat az elbocsátás feletti határozó hatóság beleegyezése nélkül csak annak a szolgálati előjáróhoz való megérkezésétől számított két héten belül vonható vissza, feltéve, hogy az elbocsátásról szóló határozat a tisztviselőnek még ki nem kézbesített. A kérelemnek helyt kell adni, de az elbocsátás mindaddig elhalasztható, míg a tisztviselő hivatali ügyeit rendben el nem intézte.

e) Visszavonás.

61. § A visszavonásig kinevezett tisztviselőt bármikor el lehet bocsátani; a korhatár elérése után (68. §) el kell bocsátani. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a tisztviselőt a 76. § 1., ill. 2. bekezdése alapján nyugállományba helyezik.

62. § (1) A visszavonás hatályos, mielőtt azt a tisztviselővel közlik, feltéve, hogy későbbi időpont megállapítva nincsen.

(2) A visszavonással elbocsátott tisztviselő arra a hónapra, melyben a visszavonást vele közölték, teljes illetményét kapja. Tovább, feltéve, hogy szolgálati illetményekkel alkalmazták, utolsó havi szolgálati illetményeinek egy teljes év után az egyszerűsített, három teljes szolgálati év után a kétszeresét, öt teljes szolgálati

év után a háromszorosát, nyolc teljes szolgálati év után a négyszeresét, tíz teljes szolgálati év után az ötszörösét, tizenkét, vagy több teljes év után a hatszorosát kapja átmeneti járandóság (*Übergangsgeld*) gyanánt. A szolgálati idő a tisztviselői jogviszonyban megszakítás nélkül eltöltött teljes évek száma után igazodik.

(5) Az átmeneti járandóság nem illeti meg a tisztviselőt

1. ha a tisztviselőt személyében lévő okokból bocsátják el,

2. ha a tisztviselő számára fenmarad egy másik főhivatásszerű tisztviselői jogviszony, vagy pedig ilyen az elbocsátással kapcsolatban újból meg alapítottatik.

f) Nőtisztviselők házasságralépése.

65. §. (1) El kell bocsátani a házasságra lépett nő tisztviselőt, ha azt kéri, vagy ha anyagi ellátása a család jövedelmének nagysága után ítélve tartósan biztosítottnak látszik. Tartósan biztosítottnak tekintendő az anyagi ellátás, ha a férj nyugdíjjogosultsággal egybekötött tisztviselői jogviszonyban áll.

(2) A szolgálati főhatóság végérvényesen dönt afelől, hogy az anyagi ellátást tartósan biztosítottnak tekintendő-e.

(5) A szolgálati főhatóság egyetértésben a birodalmi belügyminiszterrel az 1. bek. 2. tétele alól egyes esetben kivételt tehet.

(4) Az elbocsátás azon hónap után következő hónap végével válik hatályossá, melyben az elbocsátást a nő tisztviselővel közölték.

64. (1) A 63. §. alapján a szolgálatból kiváló nő tisztviselő a 2. bekezdésben meghatározott végkielégítésben részesül, még akkor is, ha visszavonásig kinevezett tisztviselő. A végkielégítés által valamennyi ellátási járandóság kiegyenlítést nyer.

(2) A végkielégítés a betöltött második vagy harmadik szolgálati év után az utolsó hónap szolgálati illetményeinek kétszeresét teszi ki, a negyedik, vagy ötödik év után a háromszorosát, a betöltött hatodik szolgálati év után évenként egy hónappal emelkedik, míg a betöltött tizennegyedik szolgálati év után az utolsó hónapilag illetmény tizenkétszeresét, mint legmagasabb összeget el nem éri. A havi illetmény összegét a nőtlen (hajadon) tisztviselőkre érvényes alapelvek szerint kell számítani.

(5) Várakozási állományban levő nő tisztviselőnél azt a szolgálati illet-

ményt kell alapul venni, melyet az elbocsátás időpontjában mint hajadon nőtisztviselő élvezett volna, ha nem helyezik várakozási állományba.

(4) Nem jár végkielégítés a nőtisztviselőnek, ha olyan személlyel köt házasságot, akinek nagyszülei közül kettő vagy több teljesen zsidó.

65. §. Szolgálati időnek az az idő tekintendő, melyet a nőtisztviselő tizenhetedik életévének betöltése után a birodalom, vagy más közjogi testület, intézet, vagy alapítvány szolgálatában mint tisztviselő, alkalmazott, vagy munkás eltöltött, feltéve, hogy erre az időre már más végkielégítéssel vagy nyugdíjjal kielégítve nincsen. A szolgálati összidőbe a tiszteletbeli tevékenység nem nyer beszámítást.

g) Elbocsátó rendelet és az elbocsátás következményei.

66. §. (1) Az elbocsátást az a szerv rendeli el, amely a 24. §. értelmében a tisztviselő kinevezésére illetékes volna, feltéve, hogy a törvény vagy a Vezér és birodalmi kancellár rendelete másképp nem rendelkezik. Az elbocsátó rendeletet a tisztviselővel írásban közölni kell.

(2) Az elbocsátás után a tisztviselőnek megszűnik igénye a szolgálati illetményekre és az ellátásra; hivatali címét és a hivatallal kapcsolatban adományozott egyéb címeit — a 57. §. 2. bek. 7. tétele és 5. bekezdése rendelkezéseinek érintetlenül hagyásával — nem használhatja és az egyenruhát nem viselheti.

3. Nyugállományba lépés.

67. §. (1) A tisztviselői jogviszony a nyugállományba lépéssel megszűnik.

(2) Nyugállományba lépés helyett elbocsátással szűnik meg a tisztviselői jogviszony, ha a hivatal a tisztviselő munkaerejét csak mellékesen veszi igénybe, vagy ha hivatali tevékenysége a dolog természeténél fogva csak átmeneti jellegű. A hatóság a kinevezés alkalmával végérvényesen megállapítja, hogy az 1. tétel feltételei fennállanak-e.

a) Korhatár.

68. §. (1) Az élethossziglan valamint meghatározott időre kinevezett tisztviselő azon hónap végével, melyben hatvanötödik életévét betölti, nyugállományba lép. Egyes tisztviselői csoportok számára a törvény korábbi korhatárt állapít meg.

(2) A birodalmi kormány a nyug-

állományba lépést a szolgálati főhatóság előterjesztésére a hatvanötödik életéven túl is elhalaszthatja, ha nyomós közigazgatási szempontok egyes különös esetekben a szolgálati teendőknek egy bizonyos tisztviselő által történő ellátását követelik meg. Az illetékes birodalmi miniszter hasonló feltételek mellett az 1. bek. 2. tétele alá eső tisztviselőknél a korhatárt a hatvanötödik életévig meghosszabbíthatja; felhatalmazhatja az alárendelt hatóságokat is a korhatárnak öt hónappal való meghosszabbítására.

(3) Az a nyugállományú tisztviselő, aki hatvanötödik életévét betöltötte, tisztviselőnek újra ki nem nevezhető, ha kinevezték elbocsátandó.

b) A meghatározott idő letelte.

69. §. A meghatározott időre kinevezett tisztviselő, eltekintve a 68. §. -ban meghatározott esettől, nyugállományba lép azon idő leteltével, melyre kinevezése szól, feltéve, hogy az 58. §. értelmében el nem bocsátják.

c) Kérelem.

70. §. Az élethossziglanra vagy meghatározott időre kinevezett tisztviselő hatvankettedik életévének betöltése után nyugállományba helyezését szolgálatképtelenség bizonyítása nélkül is kérelmezheti.

d) Politikai okok.

71. §. (1) A Vezér és birodalmi kancellár a szolgálati főhatóságnak a birodalmi belügyminiszterrel egyetértésben tett előterjesztésére nyugállományba helyezheti az élethossziglan vagy meghatározott időre kinevezett tisztviselőt, ha a tisztviselő személye nem nyújt már biztosítékot arra, hogy bármikor kész a nemzetiszocialista államért síkra szállni.

(2) Az ilyen előterjesztés indokaiul szolgáló ténykörményeket vizsgálati eljárás útján kell megállapítani, melynek során tanuknak és szakértőknek eskü alatt való kihallgatása helyt foghat, a tisztviselő pedig meghallgandó.

(3) A Vezér és birodalmi kancellár által elrendelt nyugállományba helyezést a tisztviselővel az illetékes birodalmi miniszter közli.

e) Származás.

72. §. (1) Nyugállományba kell helyezni a tisztviselőt, ha az 59. §. 1. bekezdésében meghatározott esetben vétkeesség nélkül feltehető volt, hogy ő, vagy házastársa német vagy rokonvérből származik; a visszavonásig kinevezett tisztviselő a 62. §. 1. és 2. be-

kezdeése rendelkezéseinek alkalmazása mellett elboesátandó.

(2) A 25. §. 2. bek. 2. tétele és 5. bekezdése értelemszerűen alkalmazást nyer.

f) Szolgálatképtelenség.

75. §. (1) Nyugállományba kell helyezni azt az élethossziglan, vagy meghatározott időre kinevezett tisztviselőt, aki valamilyen testi fogyatékoság, vagy testi ill. szellemi erőinek gyengesége miatt hivatali kötelességeinek teljesítésére tartósan képtelen (szolgálatképtelen); szolgálatképtelenségnek tekinthető az a tisztviselő is, aki betegsége miatt hat hónapon belül több mint három hónapig nem teljesített szolgálatot és szolgálatképességének további hat hónapon belül való helyreállítására kilátás nincsen. Ha a tisztviselő szolgálatképtelenségét illetően kétely merül fel, köteles magát a hatóság utasítása szerint orvosi vizsgálat illetőleg megfigyelés alá vetni.

(2) Egyes tisztviselői csoportok számára a szolgálatképtelenség megítélését illetően különös törvényi rendelkezések állapíthatók meg.

74. §. (1) Ha a tisztviselő a 73. §. alapján kéri nyugállományba helyezését, szolgálatképtelenségét közvetlen szolgálati előljárójának olyértelmű nyilatkozata állapítja meg, miszerint a szolgálati előljáró a tisztviselőt kötelességszerű mérlegelés után szolgálatának ellátására tartósan képtelenségnek tartja. A várakozási állományba helyezett tisztviselőt illetően a szolgálatképtelenséget megállapító nyilatkozat megtételére a szolgálati főhatóság, vagy az ez által meghatározott hatóság illetékes; ha nincs szolgálati főhatóság, a birodalmi belügyminiszter határozza meg, mely hatóság illetékes a nyilatkozat megtételére.

(2) A nyugállományba helyezés felett döntő hatóság nincsen kötve a közvetlen szolgálati előljáró nyilatkozatához, egyéb bizonyítékokat is beszerezhet.

75. § (1) Ha a szolgálati előljáró a tisztviselőt szolgálatképtelenségnek (73. §) tartja és a tisztviselő nem kéri nyugállományba helyezését, a szolgálati előljáró a tisztviselővel vagy gondnokával közli, hogy nyugállományba helyezése várható. A nyugállományba helyezés indokait közölni kell. Ha a szolgálati előljáró az eljárás lefolytatásához gondnok kirendelését tartja szükségesnek, evégből a törvényszéket keresi meg.

A megkeresésnek a törvényszék köteles eleget tenni.

(2) Ha a tisztviselő vagy gondnoka négy héten belül kifogást nem emel, a nyugállományba helyezésről a 78. § 1. bekezdése szerint illetékes szerv dönt.

(3) Kifogás esetén a szolgálati főhatóság vagy a nyugállományba helyezésre illetékes alárendelt szerv dönt afelől, hogy az eljárás megszüntetendő vagy továbbfolytatandó-e. A döntést a tisztviselőnek vagy gondnokának kézbesíteni kell. Az eljárás folytatása esetén a döntés kézbesítésétől számított harmadik hónap végével a nyugállományba helyezésig visszatartandó a tisztviselő szolgálati illetményeinek az a része, amely a nyugdíjon felül esik. Az eljárás folytatása végett a tényállás felderítésével egy tisztviselő bízandó meg. Ezt a tisztviselőt ugyanazon jogok illetik és kötelességek terhelik, mint az alakszerű fegyelmi eljárás vizsgálatvezetőjét. A tisztviselőt vagy gondnokát a kihallgatásokra meg kell hívni. A felderítés lezárása után a tisztviselőt vagy gondnokát annak eredményét illetően meg kell hallgatni.

(4) Meg kell szüntetni az eljárást, ha a tisztviselő szolgálatképessége megállapítást nyer. A döntést a tisztviselőnek vagy gondnokának kézbesíteni kell, a 3. bekezdés 3. mondata értelmében visszatartott illetmények utólag kifizetendők. A szolgálatképtelenség megállapítása esetén a tisztviselő nyugállományba helyezendő annak a hónapnak végével, amelyben a határozatot a tisztviselővel közzölték; a visszatartott illetmények nem térítendőek meg. Amennyiben a tisztviselőt nem a Vezér és birodalmi kancellár vagy a szolgálati főhatóság helyezte nyugállományba, a tisztviselőnek vagy gondnokának kétheti záros határidőn belül előterjesztett kérelmére a szolgálati főhatóság dönt afelől, hogy a nyugállományba helyezés fenntartassék-e.

g) Visszavonásig kinevezett tisztviselő.

76. § (1) A visszavonásig kinevezett fizetési tisztviselőt nyugállományba kell helyezni, ha olyan betegség, sebesülés vagy egyéb testi sérülés miatt lett szolgálatképtelen, melyet szolgálatának ellátásában, ill. gyakorlása közben saját súlyos vétkesége nélkül szenvedett.

(2) Nyugállományba helyezhető a

visszavonásig kinevezett tisztviselő, ha más okból lett szolgálatképtelen vagy ha a korhatárt (68. § 1. bek.) elérte.

(5) Ha a visszavonásig kinevezett tisztviselőt a 2. bek. esetében nem helyezték nyugállományba, hanem visszavonás útján bocsátják el, úgy az átmeneti járandóság (62. §) helyett számára időlegesen vagy élethosszigan tartási járadék (*Unterhaltsbeitrag*) engedélyezhető. Ha a tisztviselő huszonhetedik életévét még be nem töltötte, részére életjáradék csak időlegesen engedélyezhető. Az engedélyezés visszavonható, lejártakor pedig meghosszabbítható.

(4) A 2. és 3. bekezdésekben meghatározott esetekben a szolgálati főhatóság dönt, egyetértésben a birodalmi pénzügyminiszterrel. A szolgálati főhatóság egyetértésben a birodalmi pénzügyminiszterrel ezen jogát más hatóságra ruházhatja át. A döntések véglegesek.

h) Várakozási állományba helyezett tisztviselők.

77. § (1) A várakozási állományba helyezett tisztviselő kérelmére bármikor nyugállományba helyezhető.

(2) Nyugállományba kell helyezni a várakozási állományba helyezett tisztviselőt azon hónap végével,

1. amelyben ötévi várakozási idő telt le, ha a tisztviselőt a 48. § értelmében foglalkoztatják, ez az időmúlás nyugszik,

2. vagy amelyben a szolgálati főhatóság megállapítja, hogy a várakozási állományba helyezett tisztviselő a 47. § 2. bek. és a 48. § 2. bekezdésében meghatározott kötelességeinek nem tett eleget.

(3) Az esetben, ha a várakozási állományba helyezett tisztviselőre olyan új hivatal ruház, mely ugyanazon vagy az előzővel legalább egyenértékű pályafutást nem biztosít, az új hivatal átvételekor régi hivatalából nyugállományba lép.

i) A nyugállományba helyezés elrendelése és a nyugállomány kezdete.

78. § (1) A nyugállományba helyezést, ha a törvény vagy a Vezér és birodalmi kancellár elhatározása másképp nem rendelkezik, az a hatóság rendeli el, amely a 24. § értelmében a kinevezésre illetékes lenne. A rendeletet a tisztviselővel írásban közölni kell és az a nyugállomány megkezdéséig visszavonható.

(2) A nyugállomány a 68., 69. §§, 75. § 4. bek., 77. § 2. és 3. bekezdésé-

ben meghatározott eseteket kivéve azon hónapot követő harmadik hónap végével kezdődik, amelyben a tisztviselővel a nyugállományba helyezést közölték. A nyugállományba helyezés közlése alkalmával a tisztviselő kérelmére vagy kifejezett beleegyezésével korábbi időpont is megállapítható.

(3) A nyugállományú tisztviselő a VIII. Fejezetben szabályozott nyugellátásban részesül.

VIII. FEJEZET.

Ellátás.

1. A nyugállományba, ill. várakozási állományba helyezett tisztviselők ellátása.

79. §. A várakozási illetményt és a nyugdíjat a nyugdíjba beszámítható szolgálati illetmények és a nyugdíjba beszámítható szolgálati idő alapján kell kiszámítani.

a) Nyugdíjba beszámítható szolgálati illetmények.

80. § (1) Nyugdíjba beszámítható illetmények a következők:

1. a tisztviselőknek az illetményjog szerint utoljára élvezett törzsfizetése vagy ennek megfelelő szolgálati illetménye,

2. az illetményjog szerinti lakbérpótlék (*Wohnungsgeldzuschuss*).

3. a tisztviselő egyéb olyan szolgálati illetményei, melyek az illetményjog vagy a költségvetés szerint nyugdíjba beszámíthatóak.

(2) Ha az élethosszigan vagy meghatározott időre kinevezett tisztviselő nem élvezte legalább egy évig az után a hivatala után járó illetményeket, amely hivatal nem jelenti számára pályafutásának kezdőállását; az 1. bekezdésben felsorolt szolgálati illetmények helyébe a kinevezés előtt betöltött hivatalával járó illetmények lépnek. Amennyiben megelőzően nem töltött be hivatalt, a nyugdíjba beszámítható szolgálati illetményeket legfeljebb az első bekezdésben meghatározott összeg feléig a szolgálati főhatóság állapítja meg a birodalmi pénzügyminiszterrel egyetértésben.

(3) A 43. és 107. §§ esetében a 2. bek. nem alkalmazható. Nem alkalmazható akkor sem, ha a tisztviselő olyan betegség, sebesülés vagy egyéb testi sérülés miatt lett szolgálatképtelen, melyet szolgálatának ellátása, ill.

gyakorlása közben saját súlyos vét-
kessége nélkül szenvedett.

b) Nyugdíjba beszámítható szolgál-
lati idő.

81. §. (1) A tisztviselő szolgálati
ideje első kinevezésének napjától a
nyugdíjba beszámítható, beleértve
azt az időt is, melyet rendelkezési ál-
lományban tölt. Mégis nem számít-
ható be

1. a 67. § 2. bekezdése szerinti tiszt-
viselői jogviszonyban eltöltött idő,

2. a tiszteletbeli hivatalban eltöltött
idő,

3. a fizetés nélküli szabadságon töl-
tött idő, feltéve, hogy annak beszám-
ítását valamely közcélú szabadság
egedélyezésekor vagy legkésőbb be-
fejeztekor meg nem engedték,

4. a huszonhetedik életév betöl-
tése előtt eltöltött szolgálati idő,

5. az az idő, amely után a köz ter-
hére már végkielégítésben vagy át-
meneti járandóságban részesült.

6. a tisztviselő nyugdíjjogosultság
nélküli díjazás ellenében folytatott
tevékenységének ideje, feltéve, hogy
az a 85. § 1. bek. 2a. pontja értelmé-
ben beszámítást nem nyer.

(2) A büntető vagy fegyelmi bírósá-
g ítélete folytán a tisztviselői jog-
viszonyból kivált, majd ismét kine-
vezett tisztviselőnek a kiválás előtt
eltöltött szolgálati ideje a nyugdíjba
nem számítható be. Ezt a rendelkezést
kell alkalmazni, ha a tisztviselőt,
akit bűnvádi vagy fegyelmi eljárás
fenyegetett, saját kérelmére a tiszt-
viselői jogviszonyból elbocsátották.
A szolgálati főhatóság kivételt tehet.

82. §. Nyugdíjba beszámítható az
az idő, amelyet a tisztviselő kineve-
zése előtt, de huszonhetedik életéve
betöltése után

1. a véderő vagy a rendőrségi kar-
hatalmi szolgálat kötelékében.

2. a birodalmi munkaszolgálat kö-
telékében töltött, illetve melyet tel-
jes mértékben

3. a birodalomnak, más közjogi tes-
tületnek, intézetnek vagy alapítvány-
nak a szolgálatában mint ellátási iga-
zolvány (Versorgungsschein) birto-
kosa töltött el.

83. §. A véderőnél hadiszolgálat-
ban, ill. hadifőrségben töltött idő még
a huszonhetedik életév betöltése előtt
is ugyanabban a magasabb mérték-
ben számítható be a nyugdíjba, mint
a véderő kötelékébe tartozóknál.

84. § (1) Az az idő, amely alatt a
tisztviselő európa-kívüli országok-
ban állott szolgálatban — kivéve a
Földközi-tengerrel határos európa-n-

kívüli államokat — a huszonhetedik
életév betöltése előtti részében egy-
szeresen, többi részében pedig egé-
szen kétszereséig terjedhetően a
nyugdíjba beszámítható, amennyiben
a szolgálat megszakítás nélkül leg-
alább hat hónapig tartott. Ugyanez
érvényes a nem hazai vizeken történt
utazásokra is. A részletes szabályo-
zás birodalmi kormányrendelettel
történik.

(2) Európán kívül teljesített szol-
gálatnak tekintendő az az idő is,
amelyet a tisztviselő kényszerített-
ködés (internálás) vagy más háború-
okozta és a tisztviselő vétkességére
vissza nem vezethető okból ezekben
az országokban töltött. Ha ez a tar-
tózkodás a tisztviselő hibájából el-
húzódik, a meghosszabbítás ideje nem
vehető tekintetbe.

(3) Ha az 1. és 2. bekezdés szerinti
szolgálati időt a 85. § értelmében már
tekintetbe kellett venni, további be-
számításnak nincs helye.

(4) E kérdésekben végérvényesen
a szolgálati főhatóság dönt a biro-
dalmi pénzügyminiszterrel egyetér-
tésben.

85. § (1) Beszámítható a nyugdíjba
az az idő is, amely alatt a tisztviselő
huszonhetedik életévének betöltése
után

1. a Német Nemzetiszocialista Mun-
kaspártban vagy annak valamely
tagozatában élethivatásszerűen tisz-
séget tölt be,

2a) amely alatt mint nyugdíjra nem
jogosító díjazást élvező ügyvéd, jog-
tanácsos, tisztviselő vagy jegyző, ill.
közigazgatási jogi tanácsos,

b) valamely közjogilag elismert
vallásfelekezetnek, annak tagozatá-
nak vagy nem nyilvános iskolának
szolgálatában állott.

3. amely alatt valamely másik ál-
lamból vagy nemzetközi közjogi in-
tézmenynél közszolgálatot teljesített.

4. amely alatt tudományos, művé-
szeti, technikai vagy gazdasági téren
olyan különös szakismereteket szer-
zett, amelyek hivatala betöltésének
szükséges előfeltételét képezik,

5. amely alatt a birodalom vagy
más közjogi testület, intézmény vagy
alapítvány szolgálatában magánjogi
szerződéses viszony alapján, meg-
szakítás nélkül, élethivatásszerűen,
ellenszolgáltatás fejében olyan tevé-
kenységet fejtett ki, amelyet szabály
szerint csak tisztviselő láthat el vagy
amelynek ellátását később tisztvisé-
lőre bízták, ha ez a tevékenység
szolgált kinevezésének alapjául.

A 2a) és 4. pont szerinti idő csak felében, de legfeljebb tízévi időtartamban számítható be.

(2) E kérdésekben végérvényesen a szolgálati főhatóság dönt a birodalmi pénzügyminiszterrel egyetértésben.

c) Várakozási illetmény.

86. §. A várakozási illetmény a nyugdíjba számítható illetmények nyolcvan százaléka. A tisztviselőnek a tizenöt éves nyugdíjba számítható szolgálati idejéből hiányzó minden teljes és megkezdett év után a várakozási illetmény két százalékkal alacsonyabban állapítandó meg. A várakozási illetmény semmiesetre sem haladhatja meg annak a nyugdíjba számítható szolgálati illetménynek nyolcvan százalékat, amelyet a birodalmi illetményrendszer A. 1. a. illetménycsoportjának végső fokozatában álló tisztviselő élvez. Ha a tisztviselőnek rendelkezési állományba helyezésekor már magasabb nyugdíjra van igénye, a várakozási illetmény az ezen időpontban elért nyugdíj összegében állapítandó meg.

87. §. Ha a tisztviselő a 48. §-ban meghatározott szolgálati körből is kiválik, a várakozási illetményeit e szolgálatának ellátása idején élvezett szolgálati illetményei és meghosszabbított nyugdíjba beszámítható szolgálati idejének tekintetbevételével újra kell megállapítani.

d) Nyugdíj.

88. § (1) A nyugállományú tisztviselő élethossziglan nyugdíjban részesül.

(2) Az a nyugállományú tisztviselő, akit élethossziglan vagy meghatározott időre újból tisztviselőnek neveznek ki, új hivatala után nyugdíjban csak akkor részesül, ha azt legalább egy évig töltötte be.

89. § (1) A nyugdíj legkisebb összege a nyugdíjba számítható szolgálati illetmények harmincöt százaléka. A nyugdíj összege évenként két-két százalékkal emelkedik

az alsó és egyszerű-középszolgálatban a nyugdíjba számítható szolgálati idő első tizenöt teljes évében,

a magasabb középszolgálatban két nyugdíjba számítható szolgálati év elteltével a következő tizenöt teljes évben,

a magasabb szolgálatban három nyugdíjba számítható szolgálati év elteltével a következő tizenhat teljes esztendőben.

A szolgálati idő következő éveiben

egy-egy százalékkal emelkedik, de legfeljebb a nyugdíjba számítható szolgálati illetmények nyolcvan százalékaig. Annak a hónapnak a vége után, amelyben a tisztviselő hatvanötödik életévét betöltötte, a nyugdíj összege legfeljebb a nyugdíjba számítható szolgálati illetmények hetvenöt százalékat teheti ki. Abban a kérdésben, hogy valamely tisztviselő a felsorolt csoportok közül melyikbe tartozik, kétség esetén a szolgálati főhatóság dönt végérvényesen a birodalmi pénzügyminiszterrel egyetértésben.

(2) Az 1. bek. rendelkezései megfelelően alkalmazandók a 76. § 3. bekezdésében meghatározott tartási járadékokra is; a 76. § 3. bek. 2. tételében a tartási járadék összege a nyugdíjba számítható szolgálati illetmények harmincöt százalékat nem haladhatja meg.

90. § (1) Annak a tisztviselőnek a nyugdíját, aki korábban valamely magasabb szolgálati illetményekkel járó hivatalt töltött be és ezeket az illetményeket legalább egy évig élvezte, a korábbi hivatal után járó nyugdíjba számítható szolgálati illetményei és össze nyugdíjba számítható szolgálati ideje után kell megállapítani, feltéve, hogy a kisebb szolgálati illetményekkel egybekötött hivatalba nem kizárólag a saját érdekében előterjesztett kérelmére lépett át. A nyugdíj összege azonban így sem lehet magasabb a nyugdíjba számítható utolsó illetmények összegénél.

(2) A 48. § értelmében szolgálatban foglalkoztatott várakozási állományú tisztviselőknak nyugdíját azon nyugdíjba számítható szolgálati illetmények után kell megállapítani, amelyek a 87. § szerint várakozási illetményei megállapításának alapját képezték, ill. képezniök kellett volna.

91. §. A nyugdíj élvezete a nyugállományba helyezéssel kezdődik.

2. A hátramaradottak ellátása.

a) Halálozási hónap. *(Sterbemonat.)*

92. § (1) A tisztviselő elhalálzásának hónapjában örökösei az elhunyt összes illetményei élvezetében megmaradnak, beleértve a szolgálati kiadások fedezésére megállapított járandóságokat is.

(2) Várakozási- és nyugállományba helyezett tisztviselőknél, ill. az elbocsátott visszavonásig kinevezett

A GÁZ

A HÁZTARTÁS és AZ IPAR

LEGGAZDASÁGOSABB "TÜZELŐANYAGA,

GYORS, TISZTA és OLCSÓ!

Díjtalan költségvetéssel, felvilágosítással és tanáccsal készséggel szolgálnak a Gázművek Városi Irodái. Központi Városi Iroda: VII. Rákóczi-út 18. Tel: 228-228. Budai Városi Iroda: I. Alagutca 3. Telefon: 150-110. Ujpesti kirendeltség: Ujpest, Király-u. 1. Telefon: 294-661.

Díjtalan gyakorlati bemutató előadások minden kedden és pénteken délután 5 órakor a VI. Vilmos császár-út 3., I. emelet bemutató és előadó helyiségeiben.

A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET KIADVÁNYA

Ár

1. **Magyary Zoltán:** A magyar közigazgatás racionalizálása. 1930. Elfogyott.
2. **Magyary Zoltán:** A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása. 1931. Elfogyott.
- 3a. **Hantos Gyula:** A magyar közigazgatás területi alapjai. 1931. Elfogyott.
- 3b. **Hantos Gyula:** Administrative boundaries and the rationalisation of the public administration. 1932.
4. **Magyary Zoltán:** A magyar közigazgatás racionalizálásának programja. 1932.
5. **Mártonffy Károly:** A szabatos törvény. 1932.
6. **Fluck András:** A budapesti közhivatali kézbesítő szolgálat. 1932.
7. **Kiss István:** A magyar tanyai közigazgatás. 1932. Elfogyott.
8. **Martonyi János:** A közigazgatási bírászkodás és legújabbkori fejlődése. 1932. Elfogyott.
9. **Julier Ferenc:** A vezérkarok szervezete és működése. 1932.
10. **Vitéz Guothfalvy-Dorner Zoltán:** A nemzeti gazdasági tanácsok. 1932.
11. **Magyary Zoltán:** The rationalisation of the Hungarian public administration. 1932.
12. **Magyary Zoltán:** Scientific management in public administration. 1933.
13. **Kodifikációs törekvések.** Vladár Gábor, Magyary Zoltán, Mártonffy Károly és Oszwald István tanulmányai. 1933.
14. **Göbel József:** Anyagbeszerzés. 1933.
15. **Magyary Zoltán:** A Magyar Közigazgatástudományi Intézet. 1934.
- 15a. **Magyary Zoltán:** The Hungarian Institute of Public Administration. 1934.
- 15b. **Magyary Zoltán:** L'Institut Hongrois des Sciences Administratives. 1934.
16. **Szöllősy Zoltán:** A közegészségügyi törvények egységes szerkezete. 1935.
17. **Ratkovszky Károly:** Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. 1935.
18. **Kiss István:** Csongrád megyei város közigazgatása. 1935.
19. **Alsó László:** A község-szervezés alapelvei. 1935.
20. **Mártonffy Károly:** A közszolgálat utánpótlása. 2. kiad. 1937.
21. **Meznerics Iván—Torday Lajos:** A magyar közigazgatás szervei 1867—1937. 1937.
22. **Valló József:** Közigazgatási eljárás. 1937.
23. **Menczer Károly:** A francia és az olasz államtanács szervezete és működése. 1937.
24. **Drágffy Miklós:** Az önkormányzat multja és jelene Franciaországban. 1937.
25. **Magyary Zoltán:** Közigazgatási vezérkar. 1938.
26. **Vecseklőy József—Horváth Kálmán—Menczer Károly:** Világvárosok közigazgatása. 1938. Elfogyott.
27. **Magyary Zoltán:** Bulletin No 1. of the Hungarian Institute of Public Administration, 1934—1938. 1939.
28. **Drágffy Miklós:** A testületi önkormányzat Franciaországban. 1939.
29. **Martonyi János:** A közigazgatás jogszerűsége a mai államban. 1939.
30. **Magyary Zoltán—Kiss István:** A közigazgatás és az emberek. 1939.
31. **Ratkovszky Károly:** Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. II. rész. 1940.
32. **Valló József:** A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban. 1940.
33. **A szociális vármegye.** 1941.
34. **Valló József:** A hatályos jogszabályok összegyűjtése. 1941.
- **A magyar közigazgatás tükre.** 1932.
- **Közigazgatástudomány. Folyóirat.** 1938—.